

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Náboženská výchova v českých dětských domovech: polyvalence katechismu pro sociálně znevýhodněné děti (případová studie)

Religious education in Czech children's homes: polyvalence of catechism for socially disadvantaged children (a case study)

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Pavel Kolář, Th.D., M.T.S.

Autor:

Anna Kasíková

Praha 2023

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce za jeho vstřícnost, pomoc a především trpělivost, kterou musel při spolupráci se mnou vynaložit. Dále chci poděkovat všem svým rodinám, bez kterých bych to nezvládla. Díky, že jste. Respondentům patří srdečné díky za ochotu, otevřenost a čas, který mi věnovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci *Náboženská výchova v českých dětských domovech: polyvalence katechismu pro sociálně znevýhodněné děti (případová studie)* vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4.8.2023

Anna Kasíková

Anotace

Tématem bakalářské práce je náboženská výchova v dětských domovech s ohledem na její polyvalentní charakter, tedy s důrazem na nenáboženské funkce a významy, které může mít náboženská výchova pro sociálně znevýhodněné děti. Práce sestává ze dvou částí, z nichž první je teoretická a pojednává o historických proměnách role náboženství, které ovlivnily jeho současné pojetí v České republice včetně legislativního rámce. Součástí teoretické části je také nynější podoba dětských domovů v České republice. Rozsáhlejší praktická část je pak vypracována jako případová studie o náboženském kroužku v konkrétním dětském domově na základě kvalitativního výzkumu, kde zkoumám polyvalenci působení této mimoškolní zájmové aktivity.

Klíčová slova

dětský domov, katecheze, náboženská výchova, náboženská výuka, polyvalence, polyvalentní charakter, sociálně znevýhodněné děti, zájmová činnost

Annotation

The topic of the bachelor thesis is religious education in children's homes with regard to its polyvalent character, i.e. with emphasis on non-religious functions and meanings that religious education can have for socially disadvantaged children. The thesis consists of two parts, the first of which is theoretical and discusses the historical changes in the role of religion that have influenced its current conception in the Czech Republic, including the legislative framework. The theoretical part also includes the current form of children's homes in the Czech Republic. The more extensive practical part is then developed as a case study based on qualitative research and focused on a religious club in a specific children's home, where I explore the polyvalence of the impact of this extracurricular activity.

Keywords

children's home, catechesis, religious education, religious teaching, polyvalence, polyvalent character, socially disadvantaged children, extracurricular activity

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická část.....	9
1.1. Náboženské vyznání v České republice.....	9
1.2. Náboženská výchova a katecheze v Česku.....	10
1.2.1. Vliv sekularizace na náboženství ve školách.....	11
1.2.2. Současné pojetí náboženské výchovy a výuky a související legislativa.....	13
1.3. Dětské domovy v České republice a další typy náhradní péče.....	15
1.3.1. Charakteristika dětského domova jako typu zařízení a statistické údaje.....	17
1.3.2. Standardy péče o děti.....	18
1.4. Zájmové činnosti v dětském domově.....	19
2. Praktická část.....	21
2.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	21
2.2. Charakteristika dětského domova a náboženského kroužku.....	22
2.3. Metodologie.....	24
2.4. Vznik kroužku a předchozí zkušenosti.....	26
2.4.1. Počátek spolupráce dětského domova s vedoucí kroužku.....	26
2.4.2. Důvody ke vzniku kroužku.....	27
2.4.3. Výběr vedoucí kroužku a zkušenost s církevním působením.....	28
2.4.4. Realizace kroužku a specifika práce v dětském domově.....	31
2.4.5. Překážky kroužku a rizika spojená s účastí.....	32
2.4.6. Očekávání dětí.....	33
2.5. Průběh, obsah, cíle a vliv kroužku.....	33
2.5.1. Obsah, užívané metody a materiály a jejich příprava.....	33
2.5.2. Cíle.....	34
2.5.3. Biblické události a postavy jako inspirace pro praktický život.....	34
2.5.4. Desatero jako rady, nikoliv příkazy.....	35

2.5.5. Problematika čtvrtého přikázání.....	35
2.5.6. Justýna.....	36
2.5.7. Křty.....	38
2.5.8. Vztah k sobě a ke druhým	39
2.5.9. Romské děti.....	39
2.6. Hodnocení kroužku z perspektivy vedení a zaměstnanců dětského domova.....	40
2.7. Diskuze.....	41
Závěr.....	43
Seznam použité literatury.....	44
Přílohy	47
Příloha 1	47
Příloha 2	48
Příloha 3	49
Příloha 4	50
Příloha 5	51
Příloha 6	52
Příloha 7	53
Příloha 8	54
Příloha 9	55
Příloha 10.....	56
Příloha 11.....	57
Příloha 12	58
Příloha 13	59
Příloha 14	60
Příloha 15	61
Příloha 16	62
Příloha 17	63

Úvod

Představí-li si běžný člověk dětský domov v České republice, asi si ho jen těžko spojí s náboženskou výchovou či jinou formou duchovna. Tedy minimálně pokud není zřizovatelem takového domova církev. Jelikož se v pracovním životě setkávám s množstvím cizinců z různých koutů světa, mohu říct, že jsme vnímáni jako země plná ateistů, a nemohu tvrdit, že můj dojem nebyl přinejmenším podobný. Kde by se pak u nás vzal ve státním zařízení poskytující dětem náhradní péči náboženský kroužek? Přiznávám, že dokud jsem se ve svém životě nesetkala se ženou, která ve státem zřizovaném dětském domově právě takový kroužek léta vedla, nenapadlo mě, že by v nějakém koutě naší vlasti mohla aktivita tohoto ražení probíhat. Tato skutečnost mě natolik zaujala, že jsem se o ní chtěla dozvědět víc, až jsem se rozhodla věnovat tomu svou bakalářskou práci.

Takto vymezenému tématu není v tuzemsku věnováno příliš prostoru; bylo pro mě poměrně náročné hledat k tématu relevantní literaturu. Už jen na úrovni státních základních a středních škol je dle mé zkušenosti náboženství opomíjenou součástí osnov a mrzí mě, že tomu tak je. V dětském domově jde pak s trochou nadsázky o jev unikátní.

V názvu práce jsem použila termín „polyvalence“, který bych nyní ráda vysvětlila v kontextu této práce. Tohoto termínu užívá ve své knize *Citizen Bacchae* s podtitulem „*Women's Ritual Practice in Ancient Greece*“ Barbara Goffová¹, kde píše o polyvalenci rituálů, tedy o jejich schopnosti nést v jednom rituálu či úkonu více významů a funkcí. To mě přivedlo k myšlence, že o náboženské výchově v dětském domově lze uvažovat podobně. Její význam a funkce nemají pro děti pouze jednu rovinu, ale vytváří jich mnohem více. Jistě to platí o náboženské výchově obecně, avšak dětem z dětského domova náboženská výchova poskytuje do jisté míry náhradu za rodinnou výchovu a vzory.

Polyvalence náboženské výchovy v dětském domově tedy představuje multifunkčnost, která v sobě nese nejen to, že je dětem poskytnut přehled o křesťanské tradici, na které naše kultura stojí (jakkoliv to na první pohled není v dnešním sekularizovaném světě zřejmé). Dětem z dětského domova totiž zároveň přináší symbolická vyprávění, která v sobě mají zakotvení morálních a etických hodnot, které děti nemají šanci převzít od svých rodičů, jak by tomu za

---

¹ GOFF, Barbara. *Citizen Bacchae. Women's Ritual Practice in Ancient Greece*. Oakland: University of California Press, 2004.

běžných okolností bylo. Náboženský kroužek tak není redukován na „nedělní školu“, ale má potenciál být pozitivní pedagogickou intervencí pro děti se sociálně-patologickým zázemím, které je ovšem třeba zohlednit. Tyto roviny a faktory chci ve své práci postihnout.

Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Účelem teoretické části je vymezit oblast, ve které se detailně pohybuje praktická část. V první části se tedy nejprve věnuji otázce náboženského vyznání v České republice, posléze náboženské výchově a katechezi v jejich historických proměnách, které vedou k jejich současnému vymezení a podobě včetně zákonné úpravy. Poté se zabývám dětskými domovy v České republice, tedy jejich současnou podobou a poměry v nich, a v závěru se věnuji zájmovým činnostem v dětských domovech. V teoretické části mi byla nejvíce nápomocná platná česká legislativa, důležitou roli měly i statické údaje.

V praktické části se pak věnuji případové studii, která se zabývá právě kroužkem náboženství v dětském domově, jehož vedoucí byla žena, která mě svou činností inspirovala ke vzniku této práce. Kroužek v době výzkumu, který jsem pojala kvalitativně, neprobíhal. Proto jsem výzkum vedla především pomocí hloubkových rozhovorů s vedoucí kroužku, ředitelkou a vychovateli a absolventkou kroužku. Všechny respondenty i dětský domov samotný v práci anonymizuji. Praktickou část doplňují komentované fotografické přílohy, které jsou součástí práce.

1. Teoretická část

1. 1. Náboženské vyznání v České republice

„*Vy tady máte spoustu kostelů, ale kromě turistů do nich snad nikdo nechodí.*“ Podobných výroků jsem za svou téměř pětiletou praxi vyučování češtiny pro cizince slyšela nespočet. Z mé zkušenosti jsme vnímáni jako země ateistů, která se o jakékoliv duchovní otázky nezajímá – a když už, tak až v poslední řadě. Musím přiznat, že i já mám pocit, že je v České republice náboženství ve společnosti – kromě zmíněných kostelů a nápisu „Ježíš je spása“ na betonovém bloku u dálnice D1 směrem na Brno – jaksi nepřítomné.

Ostatně statistika nám dává v zásadě zapravdu. Podle posledního sčítání lidu, které proběhlo v roce 2021, na nepovinnou otázku náboženské víry neodpovědělo 30,1 %, což je sice méně než při posledním sčítání roku 2011, kdy otázku nezodpovědělo 44,7 %, ovšem i tato necelá třetina o něčem vypovídá.² Domnívám se, že se dá interpretovat dvěma způsoby. Prvním může být možnost, že pro mnoho lidí je těžké svou víru nějak definovat, protože se stále hledají, nebo už se našli, avšak nejsou oficiálně příslušníky žádné církve (ačkoliv byla taková možnost odpovědi k dispozici). Tím druhým pak budiž to, že na dobrovolnou otázku, která se člověka netýká, nemá podle některých smysl vůbec odpovídat. Těch, kteří uvedli jako odpověď, že jsou bez vyznání, je pak v naší zemi přes 5 milionů³ z celkových 10 524 167 obyvatel⁴.

Věřícího lidu je pak podle jeho předloňského sčítání více než 2,3 milionu⁵. Ve srovnání se sčítáními provedenými v letech 1991 (přes 4,5 milionu) a 2001 (téměř 3,3 milionu) jde o pokles, ovšem srovnáme-li nejnovější výsledky s rokem 2011 (takřka 2,2 milionu), jedná se naopak o mírný nárůst⁶ a rovněž je to poprvé, kdy v historii českého sčítání lidu stoupl počet obyvatel, kteří se prohlásili za věřící⁷. Je otázkou, zda se stoupající trend potvrdí i v roce 2031.

Stoupajícím číslům navzdory však nejsou podmínky v České republice náboženství příliš nakloněny. Není proto divu, že se situace promítá i do českého školství, kdy se tématu náboženství většinou věnuje jen nezbytné minimum času⁸, což mohu potvrdit i z vlastní

---

² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Náboženská víra: Obyvatelstvo podle náboženské víry [online]. [cit. 1.5.2023]. Dostupné z: <https://www.scitani.cz/nabozenska-vira>

³ Tamtéž.

⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Výsledky [online]. [cit. 1.5.2023]. Dostupné z: <https://www.scitani.cz/vysledky>

⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, ref. 2.

⁶ Tamtéž.

⁷ KLÉZL, Tomáš. Věřících přibývá, církvím ubývájí. Milion lidí se k nim nepřihlásilo, ukázalo sčítání. In: Aktuálně.cz [online]. 21.1.2022 [cit. 18.7.2023]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/scitani-lidu-v-cesku-ubyva-vericich-keri-se-hlasi-k-cirkvim/r~625a7f86786811ecab010cc47ab5f122/>

⁸ POLANSKÁ, Jitka. Náboženství je v české škole popelkou. Rodičům i dětem je to jedno. In: Eduzín [online]. 6.11.2017 [cit. 7.7.2023]. Dostupné z: <https://eduzin.cz/wp/2017/11/06/se-ceske-skole-uci-nabozenstvi-malo/>

zkušenosti. V hodinách občanské výchovy a základů společenských věd nám byly představeny základy velkých světových náboženství, ale o žádné hluboké sondy se nejednalo. Obdobnou situaci zažili mí sourozenci, přátelé a známí, kteří navštěvovali jiné školy.

1.2. Náboženská výchova a katecheze v Česku

Ve všeobecném povědomí je skutečnost, že základy naší kultury vytvořilo právě křesťanství. V minulosti bylo nedílnou součástí každodenního života, a tedy i ve školách. Tradice křesťanství postavila základy západní kultury, což se výrazně promítlo nejen v každodenní praxi, ale i ve vzdělávání. Tak tomu skutečně po staletí bylo. Ve zkratce lze obecně konstatovat, že evropský i tuzemský historický vývoj směřoval od výuky dogmatiky a katecheze v dobách před nástupem sekularizace společnosti k výuce a výkladu náboženství jako hodnotového a kulturního systému, tedy k náboženské výchově.

Oba přístupy, tj. katecheze i náboženská výchova, spolu sice souvisí, přesto je nutné vnímat rozdíl.⁹ Náboženskou výchovou nebo výukou rozumíme vyučování ve školách dle osnov, přičemž primárním účelem není vedení dětí k víře.¹⁰ Tím je nabývání vědomostí o různých náboženstvích, zejména křesťanství, na jehož základech je západní, tedy i česká kultura postavena. Jde o poznávání (nových) kulturních a společenských jevů a prohlubování těchto poznatků. Náboženská výchova je otevřena všem, věřícím i nevěřícím. Těm se účastí otevírá možnost se svobodně a zodpovědně postavit ke své vlastní víře a náboženství obecně.¹¹ Výuka náboženství a náboženská výuka jsou legislativně upraveny na tuzemské i mezinárodní úrovni.¹²

Katecheze je náboženskou přípravou uvnitř církve mající zvěstně-vyznavačský charakter.¹³ Je určena věřícím, kteří se rozhodli „přijmout Ježíše jako svého jediného Pána a přilnuli k němu upřímným obrácením srdce“, jak vyjádřil Jan Pavel II. v církevním dokumentu *Catechesi tradendae* z roku 1979.¹⁴ Jde o duchovní doprovázení a prohlubování víry v Boha. Cílem je osobnější a systematicky poznávaná křesťanská víra.¹⁵ Katechezi upravují církevní dokumenty,

---

⁹ HORÁK, Záboj. *Církev a české školství: právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 11.

¹⁰ ŠEFČÍKOVÁ, Veronika. *Náboženská výchova a katecheze z pohledu rodičů, učitelů a katechetů*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra křesťanské výchovy. Olomouc 2020, s. 8.

¹¹ Tamtéž, s. 9.

¹² Viz podkapitola *Současné pojetí náboženské výchovy a výuky*.

¹³ HORÁK, Záboj, ref. 9, s. 11.

¹⁴ ŠEFČÍKOVÁ, Veronika. *Náboženská výchova a katecheze z pohledu rodičů, učitelů a katechetů*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra křesťanské výchovy. Olomouc 2020, s. 8 a 10.

¹⁵ Tamtéž, s. 9.

například Všeobecné katechetické direktorium, Evangelii nuntiandi, Kodex kanonického práva nebo zmíněný Catechesi tradendae.¹⁶

V této práci se zabývám především náboženskou výchovou a výukou, ale v praktické části se dotýkám i katecheze.¹⁷ Oba systémy jsou však provázané a lze říci, že jeden se bez druhého neobejde. Náboženskou výchovu jako disciplínu specifickou, nicméně komplementární ke katechezi ostatně označuje i nové Katechetické direktorium, které navazuje na Všeobecné katechetické direktorium.¹⁸

1.2.1. Vliv sekularizace na náboženství ve školách

Rozdělení na náboženskou výchovu a katechezi můžeme připodobnit k odluce církve od státu čili k sekularizaci. Ta v českém prostředí výrazným způsobem započala s pádem habsburské monarchie a vznikem samostatné Československé republiky roku 1918, kdy se společnost měla potřebu vymezit vůči monarchii, tedy i katolické církvi, jež byla s monarchií nerozlučně spjata.¹⁹ Jak píše Ludvík Dřímál: „*Hned v prvních měsících po pádu habsburského režimu došlo k protikatolickým útokům, jež měly své hluboké kořeny v dějinách českého národa, především v husitské tradici, později v reformaci a protireformaci, v období národního obrození a posléze v osvícenství.*“²⁰

Na počátku své existence sice první Československá republika převzala organizaci školství takřka ve stejné podobě, jakou školství mělo v době monarchie, ovšem nedlouho poté ztratila česká národní škola svůj náboženský charakter, který byl zakotven v rakouském zákoně.²¹ Stává se výchovnou institucí neutrální. Přestože náboženství bylo ve školách nadále vyučováno, postupně se upouštělo od povinné účasti žáků na hodinách. To umožnila změna a částečné doplnění dosavadního rakouského zákona, pro které se vžil termín Malý školský zákon z roku 1922.²² Československá ústava sice zaručovala svobodu vyznání, ale požadovala zároveň, aby veškeré školy byly podřízeny státu.²³

---

¹⁶ ŠEFČÍKOVÁ, Veronika. *Náboženská výchova a katecheze z pohledu rodičů, učitelů a katechetů*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra křesťanské výchovy. Olomouc 2020, s. 9-12.

¹⁷ Viz podkapitola Křty.

¹⁸ VATICAN NEWS. Nové Katechetické direktorium vyzývá k evangelizaci “digitálního kontinentu” [online]. 25.6.2020 [21.6.2023]. Dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/vatikan/news/2020-06/katechetice-direktorium-evangelizace-digitalniho-kontinentu.html>

¹⁹ DŘÍMAL, Ludvík. Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky. *Studia theologica*. Roč. 5 (2003), čís. 3, s. 61-62.

²⁰ Tamtéž, s. 61.

²¹ Tamtéž, s. 63.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 64

Jelikož do té doby bylo výchovné působení církve směřováno především do školního prostředí, se ztrátou výlučné institucionální moci se musela vyrovnávat a hledat nová řešení.²⁴ Tím bylo celé farní společenství a přirozeně se jím stala také rodina. Katecheti museli přehodnotit svou úlohu. Na státních školách sice i nadále mohli působit, ale již ne výlučně. Těžiště se přesunulo směrem k farníkům samotným. Z vlastníků znalostí se tak stali průvodci hledající stejně jako farníci.²⁵

Rozvoj Československa pak přerušila 2. světová válka a nedlouho poté nastal definitivní zlom s nástupem komunismu. Přestože ve světě trval vývoj katecheze dále (byla vydána například katechetická direktoria), v Československu byla jakákoliv náboženská činnost téměř zakázána. Výuka náboženství byla sice výjimkou, ovšem za velmi omezených podmínek.²⁶

Výuka náboženství byla do škol opět zavedena „*po období jejího šikanování v době totality jako nepovinný předmět spontánně hned po roce 1989. A jako takový přetrvává tento předmět na školách dodnes, aniž bychom v církvi věděli, jaké si klade tento předmět obecné cíle, jak je konkretizuje a v jakých oblastech a proč.*“²⁷ V roce 1993 byla česká společnost v rámci Evropy na 27. místě co do procenta lidí hlásících se k náboženství.²⁸ Navzdory postupující ateizaci²⁹ Evropy má náboženství „*nenahraditelnou funkci v životě společnosti – zvláště vzhledem ke stabilizaci veřejného povědomí o hodnotách – a že vlastně z tohoto úhlu pohledu neexistuje nenáboženský člověk, protože každý člověk vlastní náboženský rozměr, tedy rozměr, díky němuž zaujímá postoje k hodnotám, které jeho samého přesahují.*“³⁰

Otázkou je, jestli takovému tvrzení realita ve školství skutečně odpovídá. Školství je nyní plně v rukou státu, který zaštituje formální a organizační stránku pomocí právních norem. Ty upravují i výuku náboženství. V církvi panuje obava, že ač na školách náboženství probíhá, dostatečně nereflktuje skutečný deficit společnosti, a tak se postupem času stane relikvií.³¹ Možná k tomu naše společnost skutečně spěje: náboženství jako nepovinný předmět je na českých školách spíše výjimkou a jako součást běžné výuky je spíše okrajovým tématem, o

---

²⁴ DŘÍMAL, Ludvík. Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky. *Studia theologica*. Roč. 5 (2003), čís. 3, s. 67.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Obnova katecheze a náboženského vzdělávání v České republice. *Cesty katecheze*. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku. Praha: Česká biskupská konference. Roč. 5 (2013), č. 3, s. 25.

²⁷ MUCHOVÁ, Ludmila. Výuka náboženství v českých zemích: pro Evropu ještě realita nebo již dějiny? *Studia theologica*. Roč. 5 (2003), č. 4, s.82.

²⁸ Tamtéž, s. 75.

²⁹ Tamtéž, s. 76.

³⁰ Tamtéž, s. 76-77.

³¹ Tamtéž, s. 83.

kteří nejví zájem ani děti, ani rodiče a ani učitelé.³² Jako nedílná součást kultury by však podle religionisty Ivana Štampacha náboženství nemělo být opomíjeno, jelikož povědomí o něm je součástí všeobecného vzdělání a předpokladem pro porozumění světu.³³

1.2.2. Současné pojetí náboženské výchovy a výuky a související legislativa

Z právního řádu České republiky (tj. z ústavních předpisů i z mezinárodních smluv, jimiž je vázána) vyplývá povinnost zajistit náboženskou svobodu.³⁴ To se týká i školství ve všech oblastech školního systému a všech zúčastněných osob od žáků a studentů po učitele i další pracovníky školské správy.³⁵ Konkrétní ustanovení týkající se školství pak nalezneme například v těchto právních dokumentech:

- Všeobecná deklarace lidských práv, čl. 18 (*„Každý člověk má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; právo v sobě zahrnuje i možnost svobodně měnit své náboženství nebo víru, a mimo jiné také svobodu projevat své náboženství sám, nebo společně s druhými lidmi, a to veřejně nebo soukromě, vyučováním, bohoslužbou a zachováním obřadů.“*)³⁶;
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, čl. 18 (*„(1) Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství či víru podle vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať už veřejně, nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním. (...) (4) Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, a tam, kde je to vhodné, poručníků, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů nebo poručníků.“*)³⁷;
- Listina základních práv a svobod, čl. 16 (*„(1) Každý má právo svobodně projevat své náboženství nebo víru buď sám, nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně,*

---

³² POLANSKÁ, Jitka. Náboženství je v české škole popelkou. Rodičům i dětem je to jedno. In: Eduzín [online]. 6.11.2017 [cit. 7.7.2023]. Dostupné z: <https://eduzin.cz/wp/2017/11/06/se-ceske-skole-uci-nabozenstvi-malo/>

³³ Tamtéž.

³⁴ HORÁK, Záboj. *Církev a české školství: právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 13.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Usnesení č. DE01/48 Valného shromáždění OSN, Všeobecná deklarace lidských práv.

³⁷ Vyhláška č. 120/1976 Sb., o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

*bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu. (...) (3) Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách“).*³⁸

Nynější podoba náboženské výchovy a výuky v českém školství spočívá v zařazení tématu do osnov. To se děje především v hodinách občanské výchovy a základů společenských věd, ale také v hodinách dějepisu a českého jazyka, zejména literatury. Škola je však povinna za určitých okolností zajistit výuku náboženství v podobě samostatného nepovinného předmětu, což upravuje §15 zákona č. 561/2004 Sb., takzvaný školský zákon.³⁹ Je tomu tak v případě, že rodiče alespoň sedmi dětí o to projeví zájem a shodnou se na obsahu výuky, což může být problematické, když jsou rodiče různého vyznání.⁴⁰ Podle školského zákona je za účelem výuky náboženství možné sloučit žáky z různých ročníků jedné školy, ale i z různých škol, a to na základě smlouvy mezi školami, která upravuje i otázku financování výuky.⁴¹

V praxi se ve školách takto vyučuje jen křesťanství⁴², ale teoreticky může jít i o jiné církve či náboženské směry, což je však podmíněno zvláštním právem na výuku ve státních školách na žádost udělovaným státem a písemně stvrzeným.⁴³ To mají v současnosti pouze křesťanské církve. Výuku tedy zajišťují církevní organizace, nikoliv škola, která ale zodpovídá za obsah vzdělávání a provoz instituce, proto má poslední slovo ředitel. Ten může zasáhnout i v průběhu a v případě nespokojenosti s výukou zažádat a výměnu učitele.⁴⁴

Požadavky na učitele náboženství upravuje kromě školského zákona taktéž zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.⁴⁵ Kromě obecných předpokladů pro výkon pedagogického pracovníka upravených v §3 (právní způsobilost, trestní bezúhonnost, znalost českého jazyka ad.) jsou rovněž upravena specifika učitele náboženství, a to v §14. Musí se jednat o odborně kvalifikovaného člověka, což znamená, že musí mít vysokoškolské magisterské vzdělání v akreditovaném studijním programu v oblasti teologie, pedagogiky nebo společenských věd se zaměřením na náboženství.⁴⁶ Postačující je za určitých podmínek i úroveň bakalářského studia nebo vzdělání v programu celoživotního vzdělávání zaměřeném na přípravu učitelů

³⁸ Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

³⁹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), §15 odst. 2.

⁴⁰ POLANSKÁ, Jitka. Náboženství je v české škole popelkou. Rodičům i dětem je to jedno. In: Eduzín [online]. 6.11.2017 [cit. 7.7.2023]. Dostupné z: <https://eduzin.cz/wp/2017/11/06/se-ceske-skole-uci-nabozenstvi-malo/>

⁴¹ Zákon č. 561/2004 Sb., ref. 39.

⁴² POLANSKÁ, Jitka, ref. 40.

⁴³ Zákon č. 561/2004 Sb., ref. 39, odst. 1.

⁴⁴ POLANSKÁ, Jitka, ref. 40.

⁴⁵ Zákon č. 561/2004 Sb., ref. 39., odst. 3.

⁴⁶ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, §14.

náboženství.⁴⁷ Osoba musí mít zároveň pověření od statutárního orgánu církve nebo náboženské společnosti (což v případě římskokatolické církve znamená statutární orgán příslušného biskupství).⁴⁸

Pro praktickou část této práce je důležité, že jedná-li se o náboženství v podobě zájmové činnosti v rámci volného času, a nikoliv o náboženskou výuku jako školní předmět, pravidla nejsou tak přísná. Nároky na pedagoga volného času upravuje §16 zákona o pedagogických pracovnících, přičemž požadavky jsou omezeny pouze na pedagogické vzdělání bez náboženské specializace.⁴⁹

1.3. Dětské domovy v České republice a další typy náhradní péče

V této části práce se věnuji dětským domovům, které v České republice představují jednu z forem náhradní péče o děti. V této souvislosti v krátkosti nastiňuji další typy ústavní péče, kterých se v zemi užívá, a důvody, proč se k nim přistupuje, to vše především na základě aktuální legislativy.

Otázky péče o dítě řeší v České republice v první řadě občanský zákoník, který rodině věnuje celou část, která upravuje rodinné právo, a to od manželství po náhradní péči.⁵⁰ Tu lze zjednodušeně rozdělit na péči rodinnou a ústavní. Rodinnou náhradní péči, tj. takovou péči, kterou poskytuje fyzická osoba (nejčastěji příbuzný dítěte), představuje osvojení neboli adopce, poručenství a pěstounská péče.⁵¹

K ústavní neboli institucionální péči se z rozhodnutí soudu přistupuje v situaci, „*jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit*“.⁵² K tomuto rozhodnutí soud přistupuje, není-li možná žádná z forem, která je výše vymezena jako rodinná.⁵³ Taktéž nelze dítě umístit do ústavní péče pouze na základě skutečnosti, že je bytová nebo majetková situace rodičů (lidí, kterým bylo dítě svěřeno do péče) nedostatečná.⁵⁴

---

⁴⁷ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, §14.

⁴⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), §15 odst. 3.

⁴⁹ Zákon č. 563/2004 Sb., ref. 47, §16.

⁵⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Část 2.

⁵¹ Tamtéž, §928-970.

⁵² Tamtéž, §971 odst. 1.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž, odst. 3.

Následující kazuistika ilustruje situaci, kdy se dítě může dostat do dětského domova: „Dva sourozenci (chlapec - 7 let, dívka - 12 let). Rodiče zanedbávají jejich výchovu. Oba rodiče jsou silně závislí na alkoholu. Podle výpovědí dětí rodiče přicházejí domů pozdě večer, někdy si přivedou své kamarády. Jelikož žijí v jednopokojovém bytě, děti nemohou spát. Proto často nechodí do školy. Díky intervenci pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) se podařilo zajistit, aby byli sourozenci posláni do diagnostického ústavu (DI). Během jejich pobytu tam soud zvažoval ústavní výchovu. Soud rozhodl mj. na základě výpovědí dětí, jejich rodičů, pracovníků OSPOD, psychologického vyšetření, zprávy DI a zprávy Městského úřadu v Praze a zprávy pověřeného znalce z oboru psychologie. Na základě shromážděných materiálů soud oběma dětem uložil ústavní výchovu. Následně byly obě umístěny do dětského domova.“⁵⁵

Doba umístění do ústavní péče se liší podle závažnosti a naléhavosti každého jednotlivého případu, ale z principu není permanentním řešením. Lze ji nařídit nejdéle na tři roky a před uplynutím této doby prodloužit, jestliže důvody pro její nařízení stále trvají. Pominou-li (nebo je-li možné dítěti zajistit péči jinou), soud nařízení zruší a rozhodne o tom, komu bude dítě svěřeno. Ústavní péče zaniká osvojením dítěte.⁵⁶

Jednou za šest měsíců má soud povinnost přezkoumat trvání důvodů k nařízení ústavní výchovy a případnou možnost umístění dítěte do rodinné péče. Činí tak na základě zpráv od orgánu sociálně-právní ochrany dětí, vyjádření dítěte (pokud je toho schopno a je soudem řádně poučeno) a stanoviska rodičů.⁵⁷

Mnou zkoumanou problematiku řeší dále zejména zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Ten už v úvodních ustanoveních dělí příslušné instituce na takzvaná zařízení a střediska.⁵⁸ Pro účely této práce se zaměřuji pouze na zařízení, které zákon vymezuje a následně detailně rozebírá. Jsou jimi:

- diagnostický ústav,
- dětský domov,
- dětský domov se školou,

---

⁵⁵ RŮŽIČKA, Michal. *The quality of life in persons with behavioural problems in professional institutes in the Czech republic*. Lithuania: Society, Integration, Education, 2014, s. 318.

⁵⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, §972.

⁵⁷ Tamtéž, §973.

⁵⁸ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, §1.

– výchovný ústav.⁵⁹

Všem zařízením je společný jejich účel, tedy z rozhodnutí soudu poskytovat nezletilým osobám od 3 do 18 let věku (případně déle, pokud například studují) náhradní péči tak, aby se dítě zdravě vyvíjelo a bylo řádně vychováváno a vzděláváno. Zařízení spolupracuje s rodinou dítěte, pomáhá jí zajišťovat záležitosti dítěte a podporuje dítě při přechodu zpět do původního prostředí, eventuálně při jeho přemístění do náhradní rodinné péče.⁶⁰

1.3.1. Charakteristika dětského domova jako typu zařízení a statistické údaje

Do dětského domova patří děti bez závažných poruch chování, které se vzdělávají v blízkých školách mimo areál dětského domova. Nezletilé matky jsou sem ze zákona umísťovány se svými dětmi.⁶¹ Zákon dále upravuje práva a povinnosti dětí, ředitele domova i osob odpovědných za výchovu, tj. zákonných zástupců. Určuje také požadavky na pracovníky, jako jsou například psychická způsobilost nebo vzdělání. Požadavky na vzdělání jsou rovněž specifikovány v zákoně o pedagogických pracovnících.⁶²

Dětských domovů je podle statistiky MŠMT⁶³ za školní rok 2022/2023 v České republice 138, z toho u jednoho je zřizovatelem MŠMT, u 128 kraj, u 3 církev a 6 spadá do soukromého sektoru. Celkem v dětských domovech pobývá 4 261 dětí (celková lůžková kapacita činí 4 890), z toho 2 027 dívek. Celkové číslo má v posledních letech tendenci pomalu klesat. Většina dětí (4 120) spadá do krajských dětských domovů. Z celkového počtu dětí tvoří předškolní věkovou skupinu 418 dětí, dětí plnících povinnou školní docházku na 1. stupni je většina v počtu 2 528 a 2. stupeň navštěvuje 340 žáků. Děti ve věku 15-18 let je 628, starších 18 let je 347 (z toho 324 s dobrovolně prodlouženým pobytem). Na vysokou nebo vyšší odbornou školu chodí 39 z nich.⁶⁴

Teoreticky má dětský domov dva typy. Prvním je dětský domov internátního typu, který charakterizuje velká kapacita zařízení, ale v praxi se od něj ustupuje, což je patrné i z legislativy, která již zohledňuje jen druhý typ. Tím je pak dětský domov typu rodinného, který je považován za vhodnější, je kapacitně menší a tvoří jej menší skupiny dětí. Dle zákona musí jednu skupinu, která je v dětském domově základní organizační jednotkou, tvořit 6-8 dětí, zpravidla bývají

---

⁵⁹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, §2 odst. 1.

⁶⁰ Tamtéž, §1 odst. 2.

⁶¹ Tamtéž, § 12 odst. 2 a 3.

⁶² Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, §16.

⁶³ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, do jehož agendy dětské domovy spadají.

⁶⁴ MŠMT. *Statistická ročenka školství 2023* [online]. Praha: MŠMT, 2023 [cit. 4.7.2023]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

různého věku a pohlaví. Těchto skupin může být v rámci areálu jednoho zařízení nejvíce 6, nejméně 2. Sourozenci jsou spolu v jedné skupině, není-li důvod (výchovný, zdravotní atp.) je oddělit.⁶⁵

1.3.2. Standardy péče o děti

Ministerstvo školství vypracovalo metodický pokyn pro zaměstnance školských zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu, který stanovuje standardy kvality péče o děti a který reflektuje současné potřeby. Zaměřuje se na 5 oblastí. První je vymezení činnosti a informovanosti, což v praxi znamená, že děti mají být znalé svých práv a povinností, které v domově mají, a to včetně sankcí za jejich porušení. Děti mají také vědět, jak komunikovat svoji nespokojenost. Ví, co se od nich v domově očekává a jak a kým se realizuje péče o ně.⁶⁶

Druhou oblastí je průběh péče a návazné služby, kde jde o podporu během přijetí, pobytu i přemístění či odchodu dítěte. Dítě má být připravováno na samostatný život a podílí se na přípravě na něj. Je podporováno v udržování kontaktů s rodinou a dalšími blízkými osobami. Zařízením je zajištěna prevence rizikového chování. Důraz je kladen na respekt k potřebám a zájmům dítěte, a to včetně zájmů ve volném čase, kterým chci věnovat následující kapitolu.⁶⁷

Třetí část se zabývá personální agendou, tedy otázkami odborné kvalifikace personálu a jejich zodpovědným výběrem, znalostmi vlastních kompetencí a odpovědností. Se třetí souvisí čtvrtá, která pokrývá organizační aspekty, tj. znalost zaměstnanců, komu se zodpovídají, a průběžnou reflexi naplňování stanovených cílů.⁶⁸

Pátou část shrnuje dokument takto: „*Děti mají vytvořeno bezpečné prostředí, které umožňuje poskytování požadovaných služeb ve vztahu k jejich oprávněným zájmům a specifickým potřebám.*“ To zahrnuje mimo jiné i to, že zařízení má být uspořádáno a vybaveno způsobem, aby se co nejvíce podobalo fungování běžné domácnosti, aby se v něm dítě naučilo fungovat.⁶⁹

Tuto metodiku hodnotím jako dokument, který podporuje snahu zařízení dítěti co nejvíce připodobnit chod běžné rodiny. Pokrývá totiž obdobné věci, které takový chod obnáší, jako je například uvědomění si hierarchie, pravidel, nutnosti vzájemného respektu, budování důvěry,

---

⁶⁵ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, §4 odst. 4 a 5.

⁶⁶ MŠMT. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči* [online]. Praha: MŠMT, 2015, s. 5-6. [cit. 10. 7. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/35026/>

⁶⁷ Tamtéž, s. 6-9.

⁶⁸ Tamtéž, s. 10-11.

⁶⁹ Tamtéž, s. 11.

povinností a práv, které dítě v rodině má stejně jako každý další člen. Těmi budiž jako příklad možnost komunikovat své pocity a komunikovat s blízkými osobami, být informován, mít soukromí, plány do budoucna a volný čas. Jako důležitou hodnotím i vizuálně-prostorovou stránku, kdy se má zařízení co nejvíce podobat domácnosti, kterou snad jednou dítě samo povede.

1.4. Zájmové činnosti v dětském domově

Poslední část teoretické části zařazuji z důvodu, že se právě zájmovou činností zabývá výzkum, který bude následovat v části praktické.

Na základě předchozích poznatků soudím, že dětem dětské domovy nabízí (nebo se o to alespoň snaží) co možná nejpodobnější verzi běžného rodinného života, aby na to mohly v budoucnu samy navázat ve svých vlastních životech v roli dospělých. A v neposlední řadě, aby zažily to, co jejich vrstevníci. K tomu nedílně patří i rozvíjení nadání a zájmů pomocí volnočasových činností.

Zájem je stálou snahou člověka (v případě této práce dítěte) zabývat se něčím, co mu přináší uspokojení a v čem spatřuje hodnotu.⁷⁰ Ježto je podněcován k aktivitě, jde o aktivačně-motivační vlastnost osobnosti. Dítě cítí příjemné pocity a vyhledává činnosti a předměty, které mu je zprostředkovávají v podobě odpočinku, pozitivní sebereflexe, svobodné volby aktivity a nakládání s vlastním volným časem.⁷¹

Zájmovou činností pak rozumíme pěstování a rozvíjení těchto sklonů jako součást neformálního vzdělávání.⁷² K tomu dochází buď individuální činností jednotlivců, nebo ve školských a výchovných zařízeních mimo vyučování.⁷³ Zájmový kroužek je pak organizační forma těchto činností.⁷⁴

Pokud se zájmová činnost kolektivně a organizovaně odehrává v dětském domově (je však třeba dětem dát i vlastní prostor), je nutné, aby byla pedagogem odborně vedena, a to soustavně a dlouhodobě. Vyučující si musí vytyčit výchovně-vzdělávací cíle, které by měl pravidelně reflektovat, zda jich aktivita dosahuje.⁷⁵ Taktéž je důležité, aby zohlednil individuální specifika

---

⁷⁰ KLEPKOVÁ, Iveta. *Volný čas a zájmové aktivity v dětských domovech*. Olomouc, 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, s. 13-14.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 306

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ KLEPKOVÁ, Iveta, ref. 70, s. 15-18.

jednotlivých dětí (rodinnou anamnézu, věk dítěte atd.) i vnější faktory (jako je např. denní nebo roční doba, zda nejsou děti unavené z výletu nebo po celém týdnu ve škole). A z podstaty zájmové činnosti je nutné, aby něco zajímavého a podnětného obsahovala a měla pestrou formu, která dítě zabaví tak, že mu uleví od stresu a psychického vypětí.⁷⁶ Kvalitní nabídka a provedení volnočasových aktivit může sloužit jako prevence negativních vlivů. V opačném případě ale existuje riziko, že nekvalitní pojetí povede k selhání a nezdravé hodnotové orientaci.⁷⁷

Osobnost pedagoga je v této oblasti velice důležitým aspektem. Není pouze zapotřebí, aby měl příslušnou kvalifikaci, ale také aby měl osobnostní rysy, které mu pomohou s dětmi s celou řadou výchovných i osobních problémů pracovat. Těmi by měly být schopnost empatie, přiměřená dominance, psychická odolnost, pozitivní ladění mysli a emocí a skutečný zájem o druhé.⁷⁸ Měl by tedy uplatnit své sociální kompetence, jako je například zmíněná empatie,⁷⁹ stejně jako kompetence komunikační.⁸⁰ Všechny tyto rysy a dovednosti pedagoga tvoří jeden celek a jsou vzájemně provázané.

Zájmovými činnostmi se ostatně zabývá i metodický pokyn pro zaměstnance školských zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu, který stanovuje standardy kvality péče o děti, o kterém byla řeč dříve.⁸¹ Ten se zájmovými činnostmi zabývá zejména ve druhé části, která se věnuje průběhu péče a návazným službám.⁸² Podle nich má zařízení dítěti zajistit poměr mezi volným a řízeným časem, vytvořit příležitosti k využívání služeb mimo zařízení, podpořit děti v navazování kontaktů v přirozeném sociálním prostředí a učit ho organizovat si volný čas.⁸³

---

⁷⁶ KLEPKOVÁ, Iveta. *Volný čas a zájmové aktivity v dětských domovech*. Olomouc, 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, s. 15-18.

⁷⁷ Tamtéž, s. 105.

⁷⁸ Tamtéž, s. 38.

⁷⁹ GILLERNOVÁ, Ilona. Sociální dovednosti jako součást profesní kompetence učitele. *Pedagogická orientace*. Vědecký časopis české pedagogické společnosti. Brno: Masarykova Univerzita. Roč. 13 (2003), č. 2, s. 89-92.

⁸⁰ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 3. Praha: Portál, 2001, s. 10, 103-104, 105.

⁸¹ Viz podkapitola Standardy péče o děti.

⁸² MŠMT. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči* [online]. Praha: MŠMT, 2015, s. 6-9. [cit. 10. 7. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/35026/>

⁸³ Tamtéž, s. 8.

2. Praktická část

2.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumná část mé bakalářské práce se zaměřuje na náboženský kroužek v jednom konkrétním českém dětském domově, jehož zřizovatelem je stát a který v této práci anonymizuji s ohledem na to, že se téma dotýká nezletilých osob. Proto se v práci nedozvíme nic o jeho poloze a jména respondentů budou rovněž pro účely práce změněna.

Hned v úvodu chci zdůraznit, že náboženský kroužek v současnosti neprobíhá. V době, kdy jsem si zvolila téma práce, nikdo netušil, že kroužek nebude moci z důvodu pracovního vyčerpání jeho vedoucí, která ho vedla jako dobrovolnice, (dočasně) pokračovat. Ačkoliv se však jedná o „pouhé“ vzpomínání – byť na dobu nedávnou, rovněž ale velmi dlouhou -, pevně věřím tomu, že i přesto mají poznatky hodnotu a lze se z nich mnoho dozvědět.

Mým cílem bylo zkoumat, zda a jaký měla tato volnočasová aktivita efekt na sociálně znevýhodněné děti pocházející většinou z velice problematického zázemí, a to zejména z hlediska etického, sociálního a náboženského. Jinými slovy, zdali může být těmto dětem, stíženým tak těžkým osudem, ku prospěchu náboženská výchova a vzdělání, především s ohledem na jejich rodinné zázemí, kde mnohdy chyběla morální výchova. Taktéž je nutné brát ohled na složité či narušené mezilidské vztahy, společenské vazby i budoucí uplatnění ve společnosti a v životě. V neposlední řadě je otázkou, zda jim náboženská výchova může přinést případnou duchovní útěchu, nebo dokonce obrácení na víru.⁸⁴

Soustředila jsem se v tomto zejména na perspektivu vedoucí kroužku a zaměstnanců dětského domova a jeho vedení, tedy mě více zajímala strana personálně-instituční, a to hned z několika důvodů. Zaprvé proto, že iniciativa vzniku kroužku vzešla právě odtud, nikoliv od dětí, a důvody a okolnosti vzniku je třeba sledovat právě zde. Jsou-li děti vedeny například ke sportu, je zcela jasné, jaké jsou pohnutky, přínosy i rizika a že nedá přílišnou námahu děti zapojit, ba že o aktivitu samy projeví zájem. Je-li však takovou volnočasovou náplní právě náboženství,

---

⁸⁴ Na tomto místě bych si dovolila zmínit, že mou motivací pro práci a její zaměření – kromě toho, že mi téma samo o sobě připadá velice zajímavé a v českých vodách nepříliš probádané – byl i fakt, že i sama na sobě pozoruji od nástupu na Husitskou teologickou fakultu Univerzity Karlovy jisté změny. Coby člověk pocházející z rodiny, která si sice křesťanské základy naší kultury velice dobře uvědomuje, ovšem aktivní duchovní aspekt v ní přítomen není, musím uznat, že mě studium chladnou nenechalo. Ač se nadále za věřící nepovažuji, vnímám, že se můj pohled na svět, na společnost i na mé blízké poněkud změnil, a to jistě v dobrém, přičemž jsem si vědoma toho, že je stále nad čím se zamýšlet a co zlepšovat. Proto pevně věřím, že jakékoliv nenásilné představení víry musí snad každého jedince nějakým způsobem pozitivně ovlivnit, i když je to třeba patrné až časem. Je totiž mnoho dobrého, co člověk může z pole náboženství čerpat, a jistě není náhodou, že je jakákoliv víra odnepaměti až dosud pevnou součástí civilizace, třebaže se to v současné době nemusí na první pohled zdát.

keré je v naší zemi většinou společností vnímáno spíš jako předmět nezájmu než zájmu, je třeba si ujasnit, proč tomu tak je.

Zadruhé je pro mě z hlediska pedagogiky velice zajímavá problematika toho, jakým způsobem se tomuto velice specifickému „publiku“ muselo dané téma adaptovat. Podstatným aspektem náboženství, notabene křesťanství, je totiž také rodina. Dětem v náhradní ústavní péči lze jen těžko bez obalu sdělit, že mají ctít otce svého i matku svou. To je jen jeden z příkladů, kdy je třeba obsah sdělení vhodně přeformulovat tak, aby jej děti pochopily a zároveň nebyly zmateny a traumatizovány. Proto mě zajímá, jaká byla strategie vedoucí kroužku, jak se přes tato úskalí přenést, a jak moc to bylo náročné.

Třetím důvodem je již zmiňovaná skutečnost, že kroužek aktuálně neprobíhá, nebylo tedy možné děti bezprostředně vyzpovídat. Jistě by se se mnou mohly podělit o své vzpomínky, dojmy a zážitky, neříká se však nadarmo, že pod svícnem bývá tma. Tam, kde bych hledala nejvíce odpovědí, nemusela bych se dozvědět nic. Zkoumám jevy, které nelze nijak objektivně měřit. I v dospělosti je těžké provést sebereflexi něčeho abstraktního, co nám zasáhlo do života. A jsou věci, které potřebují čas takzvaně uzrát, aby je člověk uzřel. Proto jsem zvolila cestu, kdy jsem si jako zástupkyni dětí zvolila nyní již ženu, která má vlastní život, a mě zajímalo, jestli do něj vnesla něco nebo naopak nic z toho, čemu se jako dítě věnovala na kroužku náboženství, a jaké k tomu měla důvody.

To mě vede ke čtvrtému závěrečnému bodu. Pakliže mi jde o vliv, jaký kroužek na děti měl, v jakých rovinách a jakým způsobem se promítl do jejich životů a do chodu zařízení a zdali se dá označit jako prospěšný, je důležité i hledisko času. K tomu mi zkušenosti dlouholetí pracovníci, kteří během let viděli mnoho dětí vyrůstat, na jejich výchově se podíleli a byli svědky jejich proměn v dospělé jedince, jistě mají co říct.

Závěrem chci dodat, že jsem si vědoma, že praktická část působí spíše publicistickým než akademickým dojmem. Chtěla jsem textu dodat lidskost, živost a dynamiku, kterou jsem cítila během výzkumu, protože věřím, že tak docílím toho, že se čtenář do obsahu může lépe vcítit. Jsou to zároveň aspekty, které mně osobně jako čtenářce připadají pro pochopení textu důležité a které mi v roli autorky pomohly se do textu otisknout.

2.2. Charakteristika dětského domova a náboženského kroužku

Dětský domov, který je předmětem mého výzkumu, se nachází v malebné krajině mimo velkoměstský ruch a v blízkosti přírody. Tyto faktory považuji za důležité, jelikož většina sem umístěných dětí právě z velkého města coby spádové oblasti pochází, proto se domnívám, že

už jen tato výrazná změna prostředí je svěřencům ku prospěchu. Jedná se také o dětský domov rodinného typu⁸⁵, což odpovídá aktuálním trendům v ústavní výchově, a v kombinaci s více než příjemným okolím, kterému dominuje impozantní a nikoliv nevýznamná církevní stavba, lze snadno věřit tomu, že na tomto místě se mohou dít zázraky.

Maximální kapacita zařízení je 24 dětí, což odpovídá třem rodinným skupinám po osmi, a aktuálně je naplněna. V době výzkumu zde pobývalo dvacet chlapců a čtyři dívky. (Dle ředitelky ústavu se jedná o dlouhodobý jev; v drtivé většině jsou sem umístěováni právě chlapci. Jedná se však o dílo náhody, nikoliv o záměr.) O každou skupinu se starají dva denní vychovatelé a jeden noční vychovatel či asistent pedagoga. Všichni zaměstnanci domova jsou bez výjimky oslovoováni jako „tety“ a „strejdové“. Každá skupina má v rámci areálu, který tvoří kromě hlavní budovy ještě jedna přilehlá a jedna menší oddělená, vlastní místo. I samotný vzhled zařízení budí jakýsi rodinný dojem. Budovy i okolí jsou čisté, udržované, okna zdobená květinami, což je přesný opak většinové stereotypní představy o ústavních zařízeních coby nehostinných zamřížovaných krychlích, kterým se všichni zdaleka vyhýbají. Z tohoto místa spíše sálá maloměstsky pohodová atmosféra, čemuž přispívá i skutečnost, že na areál jako by byla „nalepena“ stará kamenná zeď porostlá břečťanem, za níž se ukrývá kostelík, který – byť osvětlen – završuje dojem místního klidu a míru.

Dětský domov se řídí vlastním podrobným vnitřním řádem vydaným ředitelkou zařízení, jehož ustanovení vycházejí z legislativy České republiky, zejména ze zákona č. 109/2002 Sb., o školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, a ze souvisejících zákonů a vyhlášek, které mění či upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Je v něm popsána organizační struktura domova, postup pro přijímání a propouštění dětí do a ze zařízení, spolupráce a styk se zákonnými zástupci a rodinami, základní pravidla, práva a povinnosti svěřenců, zákonných zástupců i zaměstnanců či denní a noční režim včetně večerky, vycházek a volnočasových aktivit.

Dětský domov nabízí dětem bezpočet možností trávení volného času. Zájmových činností, které domov zprostředkovává či organizuje, je skutečně celá řada a škála je pestrá – od různých sportovních aktivit přes hudební zaměření až po cizí jazyk. Náboženský kroužek, kterému se v této části výzkumu věnují, byl taktéž jednou z nabízených variant. Konal se přímo v areálu domova pravidelně každý týden a byl rozdělen do dvou nebo tří skupin, aby se obsah mohl

---

⁸⁵ Viz podkapitola Charakteristika dětského domova jako typu zařízení a statistické údaje.

přizpůsobit věku účastníků; první skupinu tvořily děti ve věku odpovídajícím 1. stupni základní školy, druhou žáci 2. stupně a starší. Třetí skupina byla pro děti předškolního věku, kterých však nebylo vždy tolik, proto vznikala a zanikala podle aktuální potřeby.

2.3. Metodologie

Vzhledem k tomu, že kroužek v době výzkumu neprobíhal, nezbylo než vyloučit jakékoliv využití pozorování a jako nejvhodnější jsem vyhodnotila metodu hloubkových polostrukturovaných rozhovorů.⁸⁶ Vytvořila jsem si na základě teoretické přípravy a dosavadním povědomí o náboženském zájmovém kroužku podrobné seznamy otázek a podotázek, které jsem respondentům s předstihem poslala, aby na ně byli dopředu připraveni, mohli se nad nimi zamyslet a soustředit se zejména na ty, ke kterým mají nejvíce co říct, a naše spolupráce aby tak nabyla efektivity. U témat, která jednotlivým respondentům nejvíce vyhovovala, jsme se věnovali podrobnostem, které základní otázková schémata neobsahovala, a vždy jsem se tak dostala k zajímavým informacím z praxe.

Sady otázek jsem připravila dvě – jedna sloužila pro účely rozhovorů s vedením a zaměstnanci domova a vedoucí náboženského kroužku, druhá pro respondentku, která kroužek absolvovala. Hlavní témata rozhovorů první sady (pro představitele instituce) byla následující:

- iniciativa zřízení náboženského kroužku, účel, představy a cíle;
- realizace kroužku, účast a její omezení;
- administrativní a legislativní omezení;
- obsah a jeho úskalí vzhledem k cílové skupině;
- přínosy a rizika;
- ohlasy účastníků, vliv na ně a na chod domova;
- ohlasy rodin a příbuzných;
- přidružené aktivity.

Téma rozhovorů druhé sady (pro absolventku kroužku) bylo především subjektivní prožívání účasti a hodnocení vlivu na život tehdy i teď.

Celkem jsem výtěžila sedm respondentů, jejichž jména jsou v práci pozměněna pro zachování anonymity jich samých i dětského domova jako takového:

---

⁸⁶ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007.

- 1) Jana, vedoucí kroužku. S dětským domovem spolupracovala (a i nadále, jen v menší míře, spolupracuje) zhruba 17 let. Spolupráce byla vždy na bázi dobrovolnictví; nikdy nebyla zaměstnankyní domova. Je praktikující věřící a vystudovaná pedagožka. Věnovala se katechezi a výuce náboženství na místní farnosti, kde učila děti farníků.
- 2) Ilona, ředitelka. Ve funkci působí 28 let. Je praktikující věřící.
- 3) Drahoslava, bývalá administrativní pracovnice, nyní je čerstvě v důchodu. V domově pracovala 15 let. Je praktikující věřící.
- 4) Jarmila, bývalá vychovatelka. V domově pracovala 35 let, nyní je osmým rokem v důchodu. Jako dítě byla pokřtěna, ale sama se za věřící nepovažuje. Její vztah k náboženství je neutrální.
- 5) Dana, bývalá vychovatelka. V domově pracovala 5 let, pak se však naskytlá nová příležitost, a tak se nyní věnuje jinému zaměstnání. Věřící není.
- 6) František, vychovatel. V domově pracuje 8 let, čemuž předcházela tříletá dobrovolnická praxe tamtéž. Vede v domově hudební kroužek a pod jeho taktovkou zde vznikla i kapela. Je věřící.
- 7) Justýna, bývalá svěřenkyně dětského domova. V domově byla 4 roky, poté se na 5 let musela odebrat do jiného zařízení. Kroužku se účastnila téměř po celou dobu svého pobytu v domově, který je předmětem výzkumu. Během svého pobytu v domově se nechala pokřtít a je věřící.

Rozhovory probíhaly dle preferencí či časových možností buď osobně, nebo telefonicky. Se souhlasem respondentů jsem pomocí mobilního telefonu pořizovala audiozáznamy rozhovorů, které jsem doplňovala ručně psanými poznámkami, které obsahovaly podstatná sdělení či témata, která se během rozhovoru vyskytla, a rozhovory jsem přepsala a znovu přečetla, také jsem několikrát opakovala poslech. Věnovala jsem se tedy kvalitativní analýze, konkrétně tematické, a nejprve otevřenému a pak axiálnímu kódování.⁸⁷

Jako doplňující metodu výzkumu, která mi s velkou nadsázkou řečeno suplovala pozorování, jsem zvolila rovněž analýzu produktů. Jednalo se o používané výukové materiály (knihy, učebnice, plakáty, hry ad.), přípravy na výuku, poznámky vedoucí a zachované práce dětí. Některé z nich jsem fotograficky zdokumentovala a číslované jsem je s komentářem připojila k práci do části Přílohy. V textu na ně odkazuji v závorkách ve formě „(viz Příloha X)“, kde X

---

⁸⁷ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007.

představuje příslušné číselné označení. Příloh je celkem 17 a doplňují mou interpretaci výsledků výzkumu v částech, ke kterým se vztahují.

Od paní Jarmily jsem rovněž měla zapůjčeny dvě práce z dob vysokoškolského studia, které si musela doplnit, aby dostála tehdy novým požadavkům pro kvalifikaci nutnou k výkonu povolání na pozici vychovatelky. Jedná se o její závěrečnou práci, ve které se zabývala rodinnou anamnézou dětí z dětských domovů, a o seminární práci její kolegyně, který se zabývá historií a proměnami dětského domova, který je předmětem i mého výzkumu. Obě tyto práce mi byly velice nápomocné k pochopení některých souvislostí a přivedly mě k množství podstatných otázek i odpovědí. Nemohu je ovšem uvést mezi ostatní použité a citované zdroje, ježto jsou obě autorky přímo spjaty s místem mého výzkumu, navíc mi byly spíše nápomocné pro mou osobní potřebu, než že by přímo souvisely s výzkumem. V práci z nich vůbec nečerpám.

2.4. Vznik kroužku a předchozí zkušenosti

„Já už si to vlastně přesně nepamatuju, ono to tak vyplynulo...“ říká mi Jana, která takzvané nábožko, jak kroužku všichni zainteresovaní ve zkratce říkají, léta vedla. Její slova víceméně potvrzuje i Ilona, ředitelka domova: *„My jsme s paní Janou léta spolupracovali. Vlastně hned od chvíle, kdy k nám s manželem poprvé přijeli poté, co usilovali o adopci, a nás měli v podstatě za rohem, tak se přišli podívat i k nám, že by tu třeba bylo dítě pro ně.“*

Touha pomoci dítěti v nouzi byla skutečně prvotním impulsem, proč se Jana vydala do domova, a já ho nyní hodlám obsírněji popsat z důvodu, že zrcadlí Janin charakter, který se ukázal být zásadním faktorem.

2.4.1. Počátek spolupráce dětského domova s vedoucí kroužku

S manželem sice vychovala tři vlastní syny, ale po jistých životních peripetiích usoudila, že je načase světu trochu dobra vrátit. Rozhodli se tedy pro adopci. Jak to tak ale bývá, cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly. *„Udělalí jsme všechno, co bylo pro adopci potřeba, vyplnili jsme všechny požadované dotazníky, kde jsme uvedli, že bychom si vzali dítě jiného etnika nebo fyzicky postižené, ale na mentální postižení bychom si netroufli. A jako první nám nabídli evidentně mentálně postižené tříleté děvčátko s tím, že když jsme se ozvali, tak nám v tom ústavu řekli, že doufali, že to nepoznáme,“* říká Jana.

To však Janu ani jejího muže neodradilo a následoval druhý pokus, kdy jim byla vybrána roční holčička, o níž se až po seznámení a nechráněném kontaktu dozvěděli, že od narození trpí AIDS a možná se nedožije třetích narozenin. K tomu Jana dodává: *„My jsme se neštíteli, ale měli jsme doma tři děti a bydlíme na vesnici, přitom pro ni by připadalo v úvahu jen naprosto sterilní*

prostředí. Ale dorazilo nás chování sociální pracovníce, která nám vyhrožovala, že pokud to napotřetí nevyjde, tak nás vymaže z registru.“ Nevyšlo to. Třetí dítě, opět děvče, ale tentokrát sedmileté, bylo od počátku agresivní, což se během měsíců stupňovalo, a její chování ohrožovalo všechny členy rodiny i ji samotnou. Po řadě psychologických i psychiatrických vyšetření bylo zjištěno, že dívka byla týrána biologickou matkou, je psychopatická a že šance na zlepšení neexistuje. Naopak – péče o ni by zničila celou rodinu.

Tyto zážitky byly pro Janu skutečně velmi traumatické: „*Připadala jsem si strašně bezmocná, ty vzpomínky se stále vracely. Skončila jsem na antidepresivech a musela jsem se doslova nutit k radosti, abych se vůbec postarala o rodinu.*“ Přes to všechno se Jana myšlenky na pomoc potřebným nevzdala a když se po čase její stav zlepšil, vydala se do nedalekého dětského domova, který je předmětem tohoto výzkumu. „*A tak jsme u nás nakonec měli hned několik dětí na hostitelskou péči*⁸⁸“, říká Jana. „*Přišla, chtěla pomoci. To se nestává denně, tak jsme ji u nás hned zapřáhli. Navíc z ní na první pohled vyzařuje dobrota,*“ dodává ředitelka Ilona.

2.4.2. Důvody ke vzniku kroužku

Prvotní impuls ke zřízení kroužku přišel právě od paní ředitelky a vychází z její letité zkušenosti, že děti obecně – a tím spíše ty z dětského domova – stále něco hledají. Zejména jde pak o rozdělení na dobro a zlo, protože ve všem potřebují jasné mantinely. Svět dospělých je pro ně velice zmatečný a už na počátku svého života se setkaly s velkým množstvím zla, a tak posléze z přirozenosti hledají dobro. Z pohledu víry je to všechno jasně dáno a jasné věci jsou pro orientaci v jejich životech naprosto nezbytné. To jí ostatně potvrdila i psychologka, která s domovem spolupracovala.

Sama Ilona byla vychována jako katolička a je věřící. „*Samozřejmě jsem si prošla takovými stádii, kdy člověk věří více, věří méně, pak z nějakého důvodu nevěří vůbec, potom zase ano... To je normální. Ale potkala jsem se i s dětmi z dětských domovů, které věřily, a vždy dopadly lépe než ty, které nevěřily.*“ Vzápětí se však dozvídám, že děti, které přijdou do dětského domova a jsou věřící, je obecně naprosté minimum, jedná se spíše o vzácnou výjimku.

---

⁸⁸ Česká legislativa pojem „hostitelská péče“ vůbec nezná, jeho podstata je však zahrnuta v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, konkrétně v §30, který upravuje pobyt dítěte mimo ústav. V praxi je hostitelská péče pravidelným, opakovaným a dlouhodobým kontaktem dítěte z dětského domova s osobou nebo rodinou, se kterou není dítě biologicky spjato. Může se jednat o vychovatele z dětského domova, rodiče kamaráda ze školy, sportovního trenéra, táborového nebo skautského vedoucího, rodinu, která má v pěstounské péči sourozence dítěte, nebo méně často dobrovolníka, který má o takovou péči zájem. Takový zájemce je prověřen sociálním odborem jeho příslušného městského úřadu/Magistrátu a projde-li schválením, jsou další kroky v kompetenci jím osloveného dětského domova, tj. jeho ředitele či sociálního pracovníka.

Konkrétně v místě výzkumu se za Iloninu osmadvacetiletou praxi bavíme ne o desítkách, ale o jednotkách takových případů, přičemž by nám stačily prsty jedné ruky.

Dalším důvodem pro zřízení kroužku, kde by se dětem někdo pravidelně věnoval v rámci víry, byla zkušenost s jedním z vychovatelů, který byl hluboce věřícím evangelíkem a který se dětem věnoval s takovými výsledky, že stálo za to alespoň vyzkoušet, zda by se z práce, která je nárazová, ale funguje, nedalo vybudovat něco na pravidelné bázi. Tato iniciativa si však zpočátku nekladla žádné konkrétní cíle ani ambice. „*Když to řeknu blbě, byl to pokus,*“ shrnuje to Ilona. „*Když to vyjde a ukáže jim to nějaký směr, tak výborně, když ne, tak ne.*“

Na otázku, zda se ze strany dětí nebáli nezájmu se nově vznikající dobrovolné volnočasové aktivity účastnit, odpovídá Ilona bez zaváhání záporně. Děti se prý rády účastní čehokoliv, dokonce většina z nich i ráda chodí do školy. Na tom, že jakákoliv nabízená činnost se téměř automaticky setkává s úspěchem, jakkoliv je netradiční jako právě náboženský kroužek, se ostatně shodují všichni respondenti tohoto výzkumu. „*Pokud se tedy nejedná o sekání zahrady,*“ dodává napůl v žertu Ilona.

2.4.3. Výběr vedoucí kroužku a zkušenost s církevním působením

Na pozici vedoucí kroužku byla pak právě paní Jana, jejíž spolupráce se ruku v ruce s hostitelskou péčí a rok za rokem zintenzivňovala, jasnou první volbou. Bylo tomu tak hned z několika důvodů. Jednak ji děti měly rády, těšily se na ni a rády s ní trávily čas. Podle všech účastníků rozhovorů, se kterými jsem mluvila, a to bez výjimky, je to dáno především její osobností. Všichni se shodli na tom, že je to mírná a pokorná žena, ze které přirozeně vyzařuje upřímný zájem o druhé, dobro a čistota, a že to děti vycítí. Vyzdvihovali rovněž to, že děti vede bez jakéhokoliv náznaku mentorování. Zkrátka a dobře je tu pro ně, bez výhrad, bez předsudků, s otevřenou náručí a srdcem na dlani, což může znít sice poněkud pateticky, ovšem mohu to z osobní zkušenost sama potvrdit. Stejně jako to, že kdokoliv o ní mluvil, vyjadřoval se o ní velmi hezky, až bych řekla láskyplně, a s velkou úctou.

V úctě ji podle respondentů chovaly i děti, přestože Jana na první pohled nebudí dojem člověka, ze kterého druzí přirozeně cítí respekt. Ten však podle respondentů vzbuzuje tím, jaká je, tedy jak jsem popsala v předchozím odstavci. A právě tím se pro děti stává autoritou. Respondentka Dana v této souvislosti uvedla, že „*i ti největší sígři ji respektovali, protože jim uměla dát pocit, že nejsou tak špatní, jak si o nich lidi myslí.*“

Všichni respondenti výzkumu taktéž poukazovali na Janiny sociální dovednosti, které jsou nedílnou součástí učitelské úlohy a patří mezi ně mimo jiné schopnost autenticity projevu,

empatie a naslouchání.⁸⁹ Jako člověk s těmito schopnostmi a s výše popsaným charakterem si s dětmi vybudovala důvěru, díky které se jí svěřovaly se svými problémy dle mínění respondentů možná snáze a častěji než vychovatelům. Tím neoficiálně plnila funkci psycholožky a mediátorky, která v případě nutnosti zaměstnance o závažných věcech informovala, aby je bylo možné vyřešit. Dana to popsala jako „komunikační most“ mezi dětmi a institucí.

Jana podle respondentů velmi dobře ovládá i komunikační dovednosti, které jsou nedílnou součástí pedagogického vedení a ke kterým patří její rétorické schopnosti.⁹⁰ S dětmi vždy mluvila klidně, jasně a srozumitelně, což společně s její povahou vedlo k tomu, že jí děti (a nejen ony) během vyprávění příběhů visely na rtech a vycházky či výlety s ní se obcházely bez větších problémů a vypjatějších situací, které jsou jinak v dětských domovech na pořadu každého dne. Z toho, co jsem se od respondentů dozvěděla, mi téměř vychází to, že jakýkoliv význam, který kroužek měl, byl dán tím, kdo ho vedl. To mi ostatně víceméně potvrdila i glosa Františka, vychovatele, který v dětském domově sám vede hudební kroužek: „*Kdyby tam těm dětem něco vyprávěl sám papež, tak by to nemělo takovou sílu, jako když tam byla paní Jana!*“

Když už jsme u Svatého otce, je vhodné zmínit, že snahy působit v tomto dětském domově měla zpočátku i sama církev: „*Každý farář, který do našeho města dorazil, měl pocit, že nás musí osvětit,*“ svěřuje mi Ilona. „*A nikdo nás nikdy neosvětil, musím říct,*“ dodává. Z jejího vyprávění vyplývá, že tato zkušenost byla spíše negativního rázu. Děti tam vyloženě chodit nechtěly, což bylo dáno jednak obsahem setkání, které mělo charakter kázání, kterému děti nerozuměly, a jednak tím, že všichni duchovní – konkrétně dva katoličtí faráři a jedna husitská farářka – byli údajně „*dost zvláštní sami o sobě*“, jak vyjádřila například Ilona. To děti, které si za svůj život zažily zvláštních věcí až dost, dle mého názoru zcela jistě nepřitáhne a není divu, že takto svůj čas trávit nechtěly. Mou úvahu Ilona potvrzuje. Tato etapa však neměla dlouhého trvání. U každého ze zmíněných se jednalo pouze o pár nárazových návštěv a zájem navázat dlouhodobější spoluprací nebyl ani z jedné strany.

Podle ředitelky se však nejedná o to, že by církevní představitelé obecně nedokázali dětem nic předat. Výše zmíněné zkušenosti jsou téměř dvě dekády starými záležitostmi a jednalo se spíše o nešťastnou souhru okolností, kdy smůla spočívala především v tom, že se duchovní

---

⁸⁹ GILLERNOVÁ, Ilona. Sociální dovednosti jako součást profesní kompetence učitele. *Pedagogická orientace*. Vědecký časopis české pedagogické společnosti. Brno: Masarykova Univerzita. Roč. 13 (2003), č. 2, s. 89-92.

⁹⁰ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 10, 103-104, 105.

nedokázali přizpůsobit prostředí, do kterého vešli, tedy do (specifické) skupiny dětí, a své dobré úmysly tak nemohli realizovat. Jana však ještě dodává, že zejména působení farářky mělo na děti vliv až negativní, jelikož u některých došlo i k tomu, že se jejich do té doby stabilní psychický stav opět rozjitřil, některým otevřel staré rány a muselo se s nimi začít opět intenzivně pracovat na zlepšení. Protože i nadále ovšem trvalo přesvědčení, že náboženská výchova by mohla být prospěšnou zájmovou činností, hledala se alternativa, tentokrát však mezi laiky, a tak byla oslovena Jana.

Přesto domov na spolupráci s církví, konkrétně s římskokatolickou, nezanevřel. Se současným místním farářem mají dobré vztahy, na čemž se shodují všichni respondenti, kteří jeho působení zažili. Nevěnuje se všem dětem, ale pouze těm starším, zhruba od 2. stupně základní školy, především pak chlapcům, kteří dlouhodobě tvoří většinu osazenstva domova, jak už bylo zmíněno výše. S nimi pak tráví čas „hovory o životě“, jak to respondenti označují, náplň jejich setkání je tedy spíše praktického než duchovního rázu. Jistě, stále je to farář, tudíž je nabíledni, že dojde i na otázku víry nebo na její perspektivu, není to však hlavním cílem těchto schůzek. Jejich účelem je skutečně spíše to, že s dětmi tráví čas někdo, s kým nejsou ve styku každý den (a už to je pro ně atraktivní i prospěšné), a navíc je to muž, kterých je menšina nejen na pozici učitelů, ale i vychovatelů v dětských domovech.

Že je tomu skutečně tak, můžeme vyčíst ze statistické ročenky školství Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.⁹¹ Ta pro školní rok 2022/2023 velice podrobně udává, že celkový počet pedagogických pracovníků v českých dětských domovech činí 2 213, z toho 1 763 žen, a speciální vzdělání má 785 těchto osob. Tyto více než dva tisíce pracovníků můžeme dále dělit, ovšem ani v jedné skupině muži nepřevládají: z 85 speciálních pedagogů je 50 žen; z 1 630 vychovatelů je žen 1 265; asistentů pedagogů je celkově 485, z toho 439 žen; 10 z celkových 14 psychologů jsou ženy. Zdravotničtí pracovníci jsou vlastně pouze zdravotnické pracovníce o počtu 11. Ze 130 sociálních pracovníků tvoří ženy většinu počtem 120 a kolonka označená vágním termínem „Ostatní odborní pracovníci“ hlásí celkový stav 129, přičemž žen je 111.

Toto prostředí je tedy značně feminizováno a není tomu jinak ani v místě mého výzkumu. Pro děti je však důležité vidět oba vzory, mužský i ženský, což supluje chod běžné rodiny⁹², která je zároveň jakýmsi předobrazem mezilidských vztahů, kterým se děti učí a na jejichž základe

---

⁹¹ MŠMT. *Statistická ročenka školství 2023* [online]. Praha: MŠMT, 2023 [cit. 4.7.2023]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/ročenka/ročenka.asp>

⁹² NOVOTNÝ, Michal. *Specifika edukace v dětském domově*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně. Pedagogická fakulta, s. 5.

pak posuzují a navazují další, které si během života tvoří.⁹³ Proto je velice vítáno, objeví-li se mužský aspekt, který alespoň na chvíli vybalancuje prostředí obývané takřka výhradně ženami, přičemž pomohou i aktivity, které se mohou zdát na první pohled banální, jejich význam však nesmíme podceňovat. Vždyť kdo může říct, že hrál fotbal s farářem? Děti z tohoto domova ano: „*On si s nimi občas kopne, to jsou pak kluci rádi,*“ slyším od respondentů.

2.4.4. Realizace kroužku a specifika práce v dětském domově

Paní Jana tedy pro své všemi oceňované kvality i proto, že zkušenost s vyučováním náboženství již měla, jelikož učila na faře děti místních věřících, dostala nabídku vést na pravidelné bázi náboženský kroužek, což přijala. Přesto však byla hned na počátku varována, že si musí v hlavě srovnat, že není možné pomoci všem dětem: „*Paní ředitelka mi hned na začátku říkala, že někdy ten posun vidíme hned, někdy za pár let, ale někdy prostě nikdy,*“ vysvětluje. I ono „nikdy“ je však relativní. Je totiž možné, že ač se to v některých případech na první pohled nezdá, péče, která byla dítěti v domově věnována, v něm něco zanechá a časem se projeví, ovšem nikdo se to nedozví, protože dospělý jedinec začne žít vlastním životem, odstěhuje se a kontakt se ztratí. Nezbyvá tak než doufat.

Ostatně všichni zaměstnanci domova se shodli na tom, že tato část, tj. uvědomit si, že „zachránit“ všechny děti jednoduše není v jejich silách, a smířit se s tím, je na celé práci jednou z nejtěžších věcí. „*Člověk musí dělat maximum, ale zároveň se z toho nesmí zbláznit,*“ říká vychovatel František. „*Chcete to dělat co nejlépe, je to přece jen spíš poslání než práce, ale je třeba si dát pozor.*“

Jarmila, bývalá vychovatelka, která zde působila půl čtvrté dekády, ještě náročná specifika svého povolání doplňuje: „*Tu práci si neustále nosíte s sebou. Není to tak, že odjedete domů, tam zavřete dveře, a tím to pro daný den končí. Kdepak. Máte to v hlavě, na ty děti myslíte, protože někdy to jsou opravdu strašlivé osudy. Pak vám taky kolegové volají domů, aby se na něco přeptali, nebo jestli nemůžete přijet, protože zrovna někdo onemocněl... Je to kolotoč. V jednom kuse se něco mění, musíte se přizpůsobit. Plánovat, co budete s dětmi dělat, můžete, jak chcete, ale většinou to absolutně nevyjde.*“ Její slova potvrzuje se smíchem i František: „*Jestli mi z těch všech dní, které jsem v domově zatím strávil, vyšla podle plánu tak desetina, tak to možná ještě přeháním.*“ S tím, že tempo je náročné a situace mnohdy chaotická, souhlasí

---

⁹³ ŽĎÁRSKÁ, Karolína. *Vliv dlouhodobého pobytu v dětském domově na vstup do samostatného života a možnosti následné pomoci*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií, s. 19.

ostatně i sama ředitelka Ilona, která to přičítá lokalitě. Má zkušenosti z dětských domovů i v jiných regionech České republiky, kde je prý větší klid. „*Tady je to takový šup šup,*“ shrnuje.

Jelikož Jana nikdy nebyla zaměstnankyní domova, ale „pouhou“ dobrovolnicí ve svém volném čase, tyto problémy se jí dotýkaly jen částečně, přesto ji však zcela neminuly, a to s ohledem na to, že se paralelně věnovala i zmíněné hostitelské péči. Co se ale týká kroužku, který se jala vést, tam se žádný chaos většinou nekonal. „*Pokud mi tam tedy nevrátil někdo z vychovatelů proto, aby si odvedl nějaké dítě, které mělo zrovna průšvih,*“ směje se.

Poněvadž šlo zpočátku o jakýsi experiment, začal kroužek probíhat zvolna. Děti ale chodily rády a chodilo jich víc a víc, až nakonec chodily všechny, podle věku se vytvořily dvě až tři skupiny a setkání probíhala každý týden. Tak tomu bylo téměř patnáct let.

2.4.5. Překážky kroužku a rizika spojená s účastí

Zajímalo mne, zda samotnému vytvoření kroužku bránily nějaké překážky, ať už administrativní či legislativní, psychický stav konkrétního dítěte, nebo třeba rodiny samotných dětí. Ilona kroutí hlavou: „*Kdepak. Kroužky jsou v mojí režii, tedy v kompetenci zařízení. A v dnešní době, tím myslím po revoluci, to nikdo neřeší. A máte pravdu, s náboženstvím se ve školách a zařízeních pro děti vždycky musí opatrně a ve školách se to bojí učit,*“ reaguje na mou otázku, která pramení ze studia české legislativy i vlastní školní zkušenosti z pozice žákyně a studentky.

Co se týče rodin a příbuzných, tam problém nikdy nenastal, poněvadž se ze zřejmých důvodů, které ostatně vedly k tomu, že jsou děti v dětském domově místo doma, o své děti a jejich životy až na výjimky prakticky nezajímají. Zkušenost měli za celá léta jen s jednou matkou, která však byla diagnostikovanou psychopatkou, která občas dělala problémy, přičemž účast jejího dítěte na kroužku náboženství byla pro ni vhodnou záminkou. „*Někdy jí to vadilo a někdy ne. Ale tak to u ní bylo úplně s čímkoliv,*“ dodává ředitelka.

Že by některému dítěti spolupracující psycholožka někdy nedoporučila, aby se účastnilo, i kdyby se jednalo jen o přechodné období, se prý nikdy nestalo. Paní psycholožka ostatně posvětila už samotný nápad realizace. Přesto však byla opatrnost na místě. První rok důsledně monitorovala psychický stav dětí, jestli se některému nezhoršil, jak se stalo v minulosti za působení především výše zmíněné farářky. Po prvním roce, kdy byl kroužek veden Janou, však psycholožka vyhodnotila, že děti jsou klidnější a vyrovnanější a že není důvod, proč by se děti nemohly účastnit, pokud mají zájem.

Během prvního roku se účastnily taktéž vychovatelky, které dobře znaly příběhy jednotlivých dětí, mohly tedy pozorovat jejich reakce a případně zasáhnout. S jednotlivými osudy, tj. rodinnými anamnézami, byla ostatně dopodrobna seznámena i Jana. Nikdy však nedošlo k tomu, že by muselo některé dítě z psychických důvodů účast přerušit či úplně skončit. Od respondentů se naopak dozvídám, že časem se stal kroužek natolik populárním, že někdy jako trest za nevhodné chování sloužil zákaz se účastnit (podle míry provinění většinou jednou, nejvýše párkrát). To je ostatně v domově běžnou praxí, která se týká všech volnočasových aktivit a je taktéž jasně uvedena ve vnitřním řádu.

2.4.6. Očekávání dětí

Měly ale děti nějakou představu, co je v kroužku čeká, než se jej poprvé zúčastnily? Zde se od více respondentů dozvídám, že v tomto můžeme děti dělit podle věku: mladší děti věří na Ježíška, tedy čekají, že si budou s „tetou Janou“ povídat o Ježíškovi. Děti starší se pak dají rozdělit na dvě skupiny, kde první tvoří ty, které se na nic neptají a jen čekají, co bude, a druhou ty, které šly hledat odpovědi na otázku, jestli Bůh je, nebo není, a co pro svět i pro ně samé vlastně Jeho existence znamená. „*Takže ta poslední skupina to pojala tak filozoficko-teologicky?*“ ptám se. „*No, když to říkáte takhle vznosně... Ale je to přesně tak,*“ potvrzuje mi Ilona.

2.5. Průběh, obsah, cíle a vliv kroužku

Jana jako vedoucí měla ve vedení kroužku zcela volnou ruku: „*Když vidíte takového člověka, který opravdu věří a vy i děti věříte jemu, tak by bylo úplně trestuhodné mu diktovat, co má dělat,*“ vysvětluje Ilona. Původní vize sice byla ryze náboženská výchova a výuka, ale bez jakékoliv ambice děti na víru obracet. Setkání měla být spíš jakousi inspirací, ze které mohou pro život čerpat. Když pak děti samy začaly vytahovat svá traumata a vůbec všechno, co je trápí, obsah se přirozeně přizpůsobil aktuálním a individuálním i kolektivním potřebám. Jejím cílem se tak stalo dětem podávat náboženství orientované téměř výlučně na křesťanství⁹⁴ tak, aby bylo pro ně srozumitelné, aby jim pomohlo vypořádat se s tím, co zažily, a aby mělo nějaký praktický přesah pro život, který žijí teď i který v dospělosti povedou.

2.5.1. Obsah, užívané metody a materiály a jejich příprava

Jelikož Janiným nesporným talentem je vyprávět, dělo se tak především pomocí příběhů biblických postav a učení Ježíše Krista. To vše interpretovala tak, aby se přizpůsobila potřebám

---

⁹⁴ V průběhu kroužku však byly děti seznámeny i se základy obou dvou dalších monoteistických náboženství, tedy judaismu i islámu. Když byl pak například čas Chanuky, Jana dětem tento svátek představila.

a věku dětí. Malým dětem se obsah podával formou krátkého pohádkového vyprávění a jednoduchých úkolů, starším pomocí textů a pracovních listů, projektů a diskuzí. Bylo-li to možné, podnikaly se i různé tematické výlety a exkurze, kupříkladu návštěva kostela ve vánočním čase za účelem zhlédnutí betléma nebo výlet za domácími zvířaty (ovcemi, kozami, slepicemi a dalšími) na její vlastní zahradu.

Obsah byl na míru vytvořen pro každou věkovou skupinu a bylo třeba postupovat s krajní obezřetností a znát detailně případ každého jednotlivého dítěte, čehož si byla Jana velmi dobře vědoma. Proto jí přípravy pro každé zhruba šedesátiminutové setkání trvaly zejména ze začátku hodiny. To celé je třeba násobit počtem skupin, které bývaly dvě, někdy však také tři, objevily-li se v domově více předškolních dětí. Situaci neusnadnilo ani to, že vhodných a dostupných výukových materiálů s náboženskou tematikou nebylo mnoho, přesto však kromě různých variant dětské Bible existovalo i pár nápomocných publikací (viz Přílohy 1-5). Během let ani nebylo moc příležitostí publikované i vytvořené pracovní listy, plakáty a úkoly znovupoužít, ježto některé děti byly v domově skutečně tak dlouho, že v podstatě zažily celou éru, kdy Jana kroužek vedla. „*Zkusila jsem to párkrát, ale vždycky se odněkud ozvalo třeba: „Jé, teto, to už jsme ale dělali před pěti lety!“ Tak jsem prostě vyráběla nové a nové věci,*“ vypráví Jana s úsměvem.

2.5.2. Cíle

Pro realizaci cílů bylo nejprve nutné dětem nenásilně vytvořit teoretický základ uměřeně věku. Proto je seznámila s tím, co vlastně křesťanství je, jak vzniklo a čemu křesťané věří, aby se dále mohlo pracovat s křesťanskými principy a myšlenkami, které je možné využít v praktickém životě. Pomocí křesťanské tradice, biblických příběhů, postav světců a dalších materiálů inspirovaných křesťanským myšlením (viz Přílohy 6-9) se dětem mělo dostat nejen vědomostí, ale i pomoci, která jim umožní najít ukotvení v životě i ve společnosti, nalézt mravní principy, díky kterým si mohou vybudovat zdravé vztahy s druhými, a dodat pocit lásky, který většině zoufale chyběl.

2.5.3. Biblické události a postavy jako inspirace pro praktický život

Už jen biblické pojetí Stvoření světa zasáhlo více než jeden aspekt. Dětem ukázal, že vše, co Bůh stvořil, je dobré a že existence všeho má nějaký důvod a řád. Skrze tento příběh si tedy mohly vybudovat například vztah k ekologii a přírodě, kterou je coby Boží dílo třeba chránit a mít k ní respekt a nebrat ji jako samozřejmost. Mohly si tak ale taky vytvořit vztah k nim samým; Bůh člověka stvořil jako svůj obraz a všichni jsou jeho dětmi (viz Přílohy 10-11). To

jsem si interpretovala tak, že pokud děti na takovou myšlenku přistoupí, dodá jim to pocit lásky a vědomí, že mají alespoň jednoho funkčního rodiče.

Obraz Boha Otce doplňuje role Marie coby nebeské Matky, čímž se vytváří funkční pár rodičů, ke kterým se lze obrátit. Je tu zkrátka někdo, kdo dává všem bez rozdílu bezvýhradnou lásku každý den. Další dětmi oblíbenou postavou byl pak Josef: „*To byl prostě pěstoun, takže frajer,*“ vysvětluje Jana. V postavě Ježíše Krista pak děti mohly spatřit morální vzor (viz Příloha 12). Mojžíš zase představuje člověka, který dělal všechno pro blaho kolektivu a přinesl mu pravidla (viz Příloha 13). To všechno jsou příběhy, ke kterým se děti mohou vztáhnout.

2.5.4. Desatero jako rady, nikoliv příkazy

Pokud jde o Desatero, Jana nechtěla, aby se ho děti učily nazpaměť, ale aby jednotlivá přikázání dokázaly vlastními slovy interpretovat tak, aby bylo zachováno jejich poselství. „*Memorování by jim nic nepřineslo, ani ten jazyk by jim nic neříkal. „Nepožádáš manželky bližního svého ‘nebo ,aniž požádáš statku jeho‘? K čemu by jim to bylo, když tomu nerozumí? Důležitější je, aby pochopily, o co jde a co to v praxi znamená, jak to můžou využít pro život,*“ vysvětluje. Taktéž nechtěla, aby Desatero děti vnímaly jako příkazy a zákazy, ale jako rady k žití, které jim usnadní orientaci a rozhodování.

Vzhledem k tomu, jakými každodenními potížemi se domov zabývá, bylo třeba probrat zejména přikázání „majetková“. Krádeže v domově bohužel nejsou ojedinělou záležitostí a Jana se tomu snažila co možná nejvíce předcházet s poukazem na to, že krádež způsobí akorát druhým bolest a zloději nic dobrého nepřinese. Daleko větší hodnotu mají věci, které si člověk získá vlastní pílí, za kterou rozhodně nelze považovat třeba „šacování“ cizích peněženek. S tím souvisí i otázka závidění, která byla taky častým předmětem diskuzí. Dětem bylo vysvětleno, že cítit závidět je naprosto normální, ale není to špatné ve chvíli, kdy to, co závidí, druhým zároveň přejí.

2.5.5. Problematika čtvrtého přikázání

Dalším úskalím bylo 4. přikázání, a to ze zřejmých důvodů. Ačkoliv ne všechny děti mají k biologickým rodičům špatný vztah (přestože jsou i takové, které jsou vyloženě rády, že v domově jsou). Naopak – většina z nich se k nim stále upíná a vytrvale věří jejich planým slibům, že už si je brzy vezmou domů, že je navštíví, že dají všechno do pořádku. „*Tohle když posloucháte a vidíte, jak ty děti sedí během doby návštěv na okně a marně čekají, tak je vám z toho napřed smutno, ale pak už cítíte jen vztek a nemůžete si pomoci,*“ komentuje František a dodává, že pocity ještě zintenzivnily poté, co se sám stal otcem. Rodiče jsou zkrátka blízké

osoby, a to silně idealizované, jelikož s dětmi nejsou a neřeší s nimi každodenní záležitosti. Na rozdíl od „tet“ a „středů“, tedy vychovatelů a dalších zaměstnanců, kteří v určitém smyslu a v určitých věcech rodiče částečně nahrazují, a nabízejí se tak jako alternace. V domově tedy platí: cti středů svého i tetu svou.

Ve vztahu k rodičům, který když už není vyloženě špatný, tak je přinejmenším komplikovaný a zmatečný, se ostatně nabízí další způsob, jak věc prospěšně přetransformovat: orientovat se na případnou budoucí mateřskou či rodičovskou roli. „*Já jsem pak dětem říkala, že ‚dobrá maminka dělá tohle, dobrý tatínek zase tohle a až vy budete jednou rodiče, tak určitě dobří budete, protože tohle všechno víte‘*“, vysvětluje Jana. Věří tomu, že i přes veškerou zátěž, co si z biologických rodin děti nesou, mají šanci na úspěšný život včetně rodičovství: „*Když dodělají školu, najdou si stálou práci a třeba ještě založí rodinu, tak to je to nejvíc. Je to tedy vzácné, ale stává se to, nemožné to není.*“

2.5.6. Justýna

Takovým zářným příkladem úspěšného dospělého života je respondentka, která v mém výzkumu zastupuje „dětský“ pohled. Justýna byla v deseti letech odebrána biologické matce (biologický otec je neznámý), která byla narkomanka živící se prostitucí. Toho všeho byla Justýna svědkem a bylo u ní podle psychologických posudků velké riziko hraničící s jistotou, že ji čeká stejný osud. Když se dostala do domova, začala téměř okamžitě navštěvovat náboženský kroužek a taktéž byla jedním z dětí, které bylo u Jany na hostitelské péči, přestože od toho byla Jana zrazována s tím, že v tomto případě bude nejspíše všechna snaha marná.

Navzdory všem prognózám i bouřlivému Justýninu dospívání se zadařilo. Justýna se vyučila, našla si zaměstnání, na třetí pokus i životního partnera, se kterým založila rodinu a vstoupila s ním do manželství.

Cesta k tomuto šťastnému konci však nebyla snadná. Poněvadž byla Justýna své matce odebrána poměrně pozdě, zažila tak řadu stresujících situací a byla také ve věku, kdy už si mnohé pozorování osvojila. Skrze příklad matky si sice vypěstovala odpor k drogám, ovšem to, že souložení matky s jejími klienty musela sledovat tak často jako jiné děti Večerníček, na ní stopy zanechalo: „*Justýna tady v děčáku v pokoji měla plnou nástěnkou Boha a pak tady kouřila klukům penisy,*“ vzpomíná a explicitně líčí ředitelka Ilona.

Sexualita, která se zejména v dospívání divoče ozývá, je ožehavým tématem nejen v prostředí náboženského kroužku. Přičte-li se fakt, že na ni mnohé děti mají vzhledem k prostředí, ze kterého do domova přišly, pokřivený pohled, tak problém nelze přehlížet. Proto byla otázka

tělesnosti zařazena právě do osnov kroužku. Jana dětem vysvětlovala, že sex je sice pěkná věc, ale nemělo by se jím plýtvat a jeho součástí by vždycky měla být láska k partnerovi a důvěra v něj. Navíc křesťanskou perspektivou je to záležitost manželů; Jana si však nedělala velké iluze, že slova padnou na úrodnou půdu. Spíše doufala, že děti uchrání od zásadních přešlapů a v případě traumat pomůže z nejhoršího.

S tématem sexuality souvisí i otázka vnímání lidského těla. Pohled, který kroužek ze své podstaty nabízí, je pohled na lidské tělo jako na Boží dílo samo o sobě dokonalé, o které je však třeba pečovat zevnitř i zvenku. Tato interpretace pokrývá oblast zdraví, hygieny i psychohygieny, ale i morální stránku sexuality ve všech podobách počínaje samotným aktem po pornografický průmysl. Nahota je sice přirozená, ale lidé by měli respektovat sebe i druhé a uvědomovat si, že mezi vyobrazeními lidských těl je zásadní rozdíl. Srovnáme-li například nahou antickou sochu s fotografií z pornografického časopisu, je rozdíl na první pohled patrný.

Justýnino extempore⁹⁵ skončilo tím, že musela změnit dětský domov, v hostitelské péči u Jany ale nadále setrvala. „*Mě vůbec nenapadlo, že by něco takového mohla udělat,*“ říká Jana a je znát, že to i po letech částečně vnímá jako vlastní selhání. Ve skutečnosti ale nemohla udělat víc, než udělala. Justýna totiž chápala a respektovala, co na kroužku slyšela, avšak vlivem toho, co doma nechtěně vídala na denní bázi, nepovažovala felaci za nic závažnějšího, než je třeba polibek. Ovšem i z toho se nakonec poučila a dnes žije ve stabilním monogamním manželství.

Sama pak na účast na kroužku vzpomíná v dobrém. Chodila tam ráda a nikdy si neřekla, že by snad bylo nudné či zbytečné se zúčastnit. Nejvíce se jí líbilo, jak paní Jana vyprávěla, ať už to bylo cokoliv. Dokonce se jí líbily úkoly, které jim zadávala. Podle ní to i ostatní děti vnímaly obdobně. Justýna však nevidí přímou spojitost mezi kroužkem náboženství a vlivem na vztahy k okolnímu světu a lidem, ať už jde o přátele, rodinu nebo personál dětského domova. Jestliže něčemu přičítá váhu, pak je to Janin charakter a vztah, který spolu navázaly. Právě díky tomu, že spolu intenzivně trávily čas i mimo domov, mohla Justýna vidět funkční model rodiny a matky, z čehož nyní sama ve stejné situaci čerpá a příkladně se stará o malého syna, manžela i domácnost.

Z kroužku si ale pro život přece jen něco odnesla: „*Být hodný, ale ne blbý,*“ shrnuje Janinu snahu vychovat z dětí lidi se zvnitřněnými morálními zásadami ochotné vždy pomoci, kteří problémy neřeší pěstmi a nežádají oko za oko, ale zároveň ne „otloukánky“, co jen nastavují druhou tvář. V této souvislosti bych chtěla zmínit, že se svou biologickou matkou je Justýna

---

⁹⁵ Zde musím pro úplnost uvést, že se vše událo na konsenzuální bázi a Justýně bylo v té době přes 15 let.

v kontaktu. Bylo by troufalé hovořit o vřelém vztahu nebo plném odpuštění, ale vazba matky a dcery trvá a je přítomna. Justýnina matka dceru občasně navštěvuje a hlídá svého vnuka. O klasický model rodinných vztahů se pravděpodobně nikdy jednat nebude, ale všichni mají snahu na věci pracovat.

2.5.7. Křty

Časem, když už se děti účastnily déle, seznámily se s liturgickým rokem (viz Příloha 14), svátky (viz Příloha 15) a se všemi základy, na kterých pak dále stavěly, měly možnost se v případě zájmu nechat pokřtít. Pokud někdo takový zájem projevil, začala ho Jana připravovat, čehož součástí byla i podrobná diskuze a vysvětlení, co všechno tato iniciace obnáší. S tím měla ostatně zkušenost, jelikož se katechezi věnovala i na místní farnosti. Zájemce tedy vedla sama, a to nad rámec kroužku, a před křtem je přezkoušel farář.

Mezi takovými byla ostatně i Justýna, které šla Jana za kmotru. Celkově bylo takových dětí zhruba deset, z toho tři nebo čtyři dospěly až k prvnímu přijímání. Jelikož děti neměly mezi věřícími moc přátel či známých, nemohly si vybírat, a tak jim kmotři byli většinou přiděleni, přičemž tomu předcházelo seznámení. Pocházeli zejména z řad zaměstnanců domova nebo jeho dobrovolníků, kteří v domě působili. Mezi takové patřili například dva dospělí synové paní Jany anebo paní Drahoslava, jedna z respondentek, bývalá administrativní pracovnice domova.

Obecně platilo, že nabídka se týkala především starších dětí, tedy v rámci základního vzdělání druhostupňových, objevily se ale i mladší, jednalo se však o výjimky. Biologičtí rodiče a příbuzní dětí s tím žádný problém neměli (i v této oblasti panoval z jejich strany spíš nezájem), až na případ jedné babičky, která se křtem své vnučky odmítala souhlasit. Ve většině případů však potřebné dokumenty podepisovala paní ředitelka coby zákonný zástupce⁹⁶.

V době výzkumu už křty delší dobu neprobíhaly, a to ze dvou důvodů. Jedním z nich byl prostý fakt, že když teď Jana v dětském domově nepůsobí, nemá děti kdo připravovat. Druhým důvodem je to, že současný farář s touto praxí nesouhlasí, protože není přesvědčen, že by děti byly do budoucna dobrými křesťany, a tak je křtít odmítá. V tomto bodu se s Janou shodujeme na tom, že ač chápeme farářovy pohnutky, odmítnout dítě, které už bylo v životě odmítnuto tolikrát, a nepodpořit ho v rozhodnutí, které má potenciál mu prospět a ke kterému došlo samo, není zrovna nejšťastnějším řešením.

---

⁹⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, §23 odst. 1 písm. l.

2.5.8. Vztah k sobě a ke druhým

Jana chtěla všem dětem dodat sebevědomí, aby si uvědomily, že všichni jsou stejně důležití včetně nich samých, ať už kdy o sobě slyšely cokoliv a ať se vnímají jakkoliv. Před Bohem jsou si všichni rovni, což je pro děti, které si více než rovného zacházení užily toho, že s nimi lidé, kteří by měli být jejich nejbližšími, jednali jako s „kusem hadru“, zásadní, pokud na tu myšlenku přistoupí (viz Příloha 16).

Každý si zaslouží pocit být milován a každý má ve světě své místo, na kterém může vynikat (viz Příloha 17). To se týká jich samých stejně jako kohokoliv dalšího, ale bez snahy, píle a vůle to půjde jen těžko. To jsou hodnoty, které je třeba, aby si děti na kroužku uvědomily a ocenily. Ilustruje to jeden z příběhů, které mi Jana vyprávěla: Alenka byla v dětském domově, protože se o ni její maminka samoživitelka nezvládala starat a jiné příbuzné neměla. Měly spolu ale hezký vztah a její matka se opravdu snažila postavit se znovu na nohy, aby se k ní dcera mohla co nejdříve vrátit. Našla si práci v městských službách, což ale Alenka považovala za něco ostudného. Jana se jí proto snažila vysvětlit, že každé zaměstnání je důležité, vždyť bez její maminky by byly ulice ve městě špinavé a plné odpadků. Hlavně to ale dělá proto, že se snaží, aby mohly být zase spolu.

2.5.9. Romské děti

Pocit studu a sociálního vyloučení měly i romské děti, kterých bylo zejména na začátku Janiny spolupráce v domově skutečně mnoho. Mimo zdi dětského domova se potýkaly s předsudky, urážkami i nadávkami. Díky účasti na kroužku náboženství ale dostaly šanci si uvědomit, že mají stejnou hodnotu jako každý jiný, což ilustruje například následující příběh: Jana mi vyprávěla, že zejména jednoho chlapce mladšího školního věku trápila vlastní barva kůže, pro kterou si připadal méněcenný a věřil necitlivým komentářům lidí, které na svou adresu slychal na vycházkách venku. Janě se se svými úzkostmi svěřil. Ta se ho snažila povzbudit slovy, že jeho barva kůže je stejně dobrá jako každá jiná, poněvadž ho tak Bůh stvořil, a že díky různým odstínům pleti mohou lidé obývat různé kouty planety. Aby podpořila biblický výklad i něčím praktičtějším, dodala, že proto, aby dosáhli stejného odstínu, se někteří lidé chodí „*smažit do solárka*“ a utrácí za to spoustu peněz. Tehdy se chlapec začal sám se sebou vyrovnávat.

Svou zdánlivou odlišnost ale dokázaly romské děti proměnit ve zlato například účastí na Tříkrálové sbírce, kterou Jana v místě výzkumu organizovala a na které se domov podílel. To byl ten den v roce, kdy bylo romské dítě „ten černej tam vzadu“, tedy ten nejdůležitější a nejzajímavější, který má jako jediný sólo, kterým chtěl každý být a který přispěl spolu

s ostatními k tomu, že se vybralo spoustu peněz pro dobré účely. Je to romské privilegium mít roli, bez které by tato tradice nefungovala.

2.6. Hodnocení kroužku z perspektivy vedení a zaměstnanců dětského domova

Ředitelka, vychovatel i vychovatelky vyzdvihují to, jak kroužek dokázal děti zklidnit. Někdy na dva dny, někdy na odpoledne, někdy jen na hodinu, ale ke zklidnění dětí tam prý došlo vždy. „*Tam plápolaly svíčky a děti poslouchaly. Většinou jsme tam největší hluk udělali my vychovatelé, když jsme si tam šli pro někoho, kdo něco provedl,*“ popisuje František. I sama Jana nepamatuje, že by tam kdy měla nějaké závažnější kázeňské problémy, a pochvaluje si, že děti byly hodné a že měly zajímavé otázky, když je něco zaujalo. Jelikož má srovnání z farnosti s dětmi věřících, které už všechno znají a přijímají to jako součást života, takže nepotřebují o ničem diskutovat, byla toto pro ni velká změna, ale příjemná. „*Ty děti šly kolikrát až na dřev,*“ komentuje uznale hloubku jejich otázek.

Všichni respondenti z řad zaměstnanců domova rovněž nezávisle na sobě hovořili o tom, jakou vzpruhou pro všechny byl kroužek v době pandemie COVID-19.⁹⁷ „*To nám neuvěřitelně pomohlo,*“ říká s úctou ředitelka a ostatní to jen jinými slovy potvrzují. V době první vlny, kdy nastal naprostý zmatek, nikdo nevěděl, co bude, a všichni byli nuceni se v domově uzavřít, jim setkání – která se jako veškeré možné dění ve světě překloupila do online podoby – přinášela pocit jistoty a klidu. Něco důvěrně známého zůstalo, jen tomu tak bylo v nové podobě. Vychovatel František připojil počítač k televizní obrazovce ve společenské místnosti a všichni se zúčastnili. „*A teta Jana byla v televizi! No dovedete si představit, jak to na ty děti působilo,*“ poukazuje Ilona na popularitu technologií. Tradice se oděla do moderního hávu, a to ve všech smyslech.

Zbývá poslední otázka: byl kroužek dětem i domovu k něčemu užitečný? Odpověď je ze všech stran stejná a jednoznačná – ano. Co se týče personálně-instituční perspektivy, ocenili respondenti, že kroužek dal dětem dobrý základ vědomostí a obecně přijímaných morálních zásad, které děti třeba předtím znaly, ale díky kroužku měly více příležitostí si je teoreticky i prakticky zažít, ovšem v novém kontextu. Navíc tomu tak bylo s člověkem, který reprezentuje „svět tam venku“, což je v domově vítáno, poněvadž externí působení vždy podpoří to interní.

---

⁹⁷ Všichni respondenti, kteří během pandemie v domově stále pracovali, tedy Ilona, Drahoslava a František.

Jinými slovy: to, co je dětem v domově vštěpováno, je posíleno tím, že jim to přijde vštěpovat ještě někdo další, kdo není součástí každodenního chodu.

„Víte, ono to třeba není vidět hned, dojde jim to třeba za pět deset let, ale těm dětem to neskutečně pomohlo. Rozhodně to v nich něco zasel,“ říká Drahoslava. Metaforu se setím a následným klíčením ostatně použilo víc dotázaných. S dodatkem, že tím, kdo zasel, byla Jana, která se ukázala být tím nejpodstatnějším hybatelem mnou zkoumaných otázek. Z mého výzkumu totiž jako nejpodstatnější vyplývá to, že právě Janina povaha je tím, co dětem nejvíce pomohlo. To však nikterak nezmenšuje roli víry. Právě to, že Jana zosobňuje křesťanské principy, kterým sama věří, a lidé z ní cítí, že je ve svém projevu a prožívání autentická, zároveň ale své názory nikomu nevnucuje, ji podle respondentů činí výjimečnou.

Jana je podle mě neobyčejným obyčejným člověkem. Obyčejným tím, jak žije – běžným způsobem rodinného života, bez zvláštního společenského postavení, což jsou poměrně dosažitelné cíle, ke kterým se děti mohou vztáhnout. Neobyčejného člověka z ní dělá to, jaká je – upřímně vlídná osoba, jež bezpodmínečně přijímá všechny bez rozdílu a bez výhrad a v níž má člověk zcela automaticky důvěru. Člověk, který je vždy ochoten pomoci a dá druhému pocit, že vše je možné vyřešit. To je dle mého názoru něco, čemu se dětem u svých rodin běžně nedostávalo, proto je to přitahuje a snad i inspiruje.

2.7. Diskuze

Na začátku své práce jsem formulovala výzkumné otázky, které směřovaly k tomu, zda může výuka náboženství v podobě volnočasového kroužku nějakým způsobem ovlivnit sociálně znevýhodněné děti z dětského domova. Na základě získaných dat zní odpověď jednoduše ano, přesněji pozitivně. Nebyl to však tolik kroužek samotný, jak se ukázalo, ale spíše osobnostními rysy jeho vedoucí. Ty ovšem představují křesťanské hodnoty, které se vedoucí snažila dětem předat, a tak se obsah kroužku a osobnost jeho vedoucí dostávají do symbiózy a fungují komplementárně.

Že by kroužek nebo jeho vedoucí razantně ovlivnily vztahy dětí k druhým lidem, ať už se jedná o zaměstnance domova, jejich rodiny, přátele, nebo okolní svět se přímo říct nedá. I přesto lze tvrdit, že to dětem dalo dobrý základ a novou perspektivu, ze kterých mohou čerpat nyní i v budoucnu. Tento pomyslný stavební kámen pak pokrývá nejen otázku mezilidských vztahů, ale také morální smýšlení, sociální citění, optimističtější vizi o uplatnění ve společnosti a postavení v ní. Společně s tím se dětem nabídl i jiný pohled na ekologii, hygienu anebo

sexualitu, než který doposud znaly. A některým se dokonce otevřely dveře k víře a nechaly se pokřtít. Je tedy možné mluvit o polyvalenci náboženské výchovy.

Kroužek a působení jeho vedoucí také napomohly ve dvou těžkých momentech. Prvním bylo pro všechny náročné období pandemie, kdy distanční provozování kroužku představovalo tradici, která trvá i ve špatných časech, a dodalo tak účastníkům optimismus. Druhým pak byla situace romských dětí, které zažívaly a zažívají nelehké chvíle kvůli předsudkům, které o nich společnost má. Dokázaly se však pomocí křesťanské tradice (Tříkrálové sbírky) nad svůj úděl alespoň na chvíli povznést a najít pro sebe uplatnění, díky kterému pomohly charitativním účelům.

Metodu (kombinaci kvalitativních metod) jsem pro výzkum zvolila vhodně. Získala jsem všechny potřebné informace a dobře se mi s nimi pracovalo. Myslím si však, že by se na výzkum dalo navázat i kvantitativně, kdyby se mi například podařilo vytěžit větší množství respondentů mezi dětmi, které navštěvovaly kroužek. Daly by se pak například procentuálně měřit a následně porovnávat podobnosti a odlišnosti ve výpovědích dětí.

Napadá mě také, že by bylo možné do hloubky pracovat s tématem didaktiky biblických textů v teoretické i praktické části nebo se detailně zabývat rolí pedagoga, tedy jeho kompetencemi a vlivem osobnosti na děti. Zajímavé by mohlo být i téma přechodových a každodenních rituálů a jejich významem pro děti a dospívající. Nabízí se taky srovnání výuky náboženství u nás a v zahraničí (včetně legislativního rámce), kupříkladu s nám podobným Německem a v tomto ohledu sekularizovanější Francií.

Závěr

V samém úvodu celé této práce jsem definovala polyvalenci náboženské výchovy jako jakousi multifunkčnost významů a funkcí, které v sobě nese. Můj výzkum ukázal, že tomu tak skutečně je. Obecně jde o zasazení české společnosti do evropského kulturního rámce a získání vědomostí. Dětem z dětského domova však náboženství skutečně může nabídnout jakousi substituci přenašeče etických hodnot, kterým by za jiných okolností byli jejich rodiče.

Etika také není jedinou oblastí, které se náboženská výchova dotýká. Dětem přináší také nový pohled na rodinu a společnost ve smyslu mezilidských vztahů, budoucího společenského zařazení a uplatnění nebo sebepojetí. Pro děti jiného etnika přináší náboženství možnost využít své odlišnosti pro dobré účely, které jim rovněž přinesou úlevu od vyčleňování, kterým pro svou odlišnost trpí. Jiným způsobem než doposud mohou děti nahlédnout také na ekologii, sexualitu nebo hygienu. Může se jim otevřít dokonce cesta k víře.

Stěžejní roli ovšem hraje osobnost pedagoga, který děti k náboženství vede. Jeho úloha je bezesporu provázána s předmětem, který vyučuje, avšak předmět sám má potenciál proniknout k dětem více, jestliže se k pedagogovi dokáže vztáhnout a chovají k němu za každých okolností důvěru. Pokud k takovému navázání vztahu s pedagogem dojde, je mnohem pravděpodobnější, že se obsah sdělení dostane hlouběji. Pedagog se tak stane průvodcem a pozitivním vzorem, které děti potřebují, tím spíše děti sociálně znevýhodněné a traumatizované.

Výzkum také ukázal, že náboženství neabsentuje v české společnosti tolik, jak se může na první pohled zdát. Statistikám a skepsi navzdory je všudypřítomné, je ale přehlíženo. Křesťanství coby základ naší kultury nelze podceňovat či ztracovat. I na těch nejméně pravděpodobných místech, jakým může být právě takový dětský domov, tento stavební kámen stále žije, aniž si to uvědomujeme.

Seznam použité literatury

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Náboženská víra: Obyvatelstvo podle náboženské víry [online]. [cit. 1.5.2023]. Dostupné z: <https://www.scitani.cz/nabozenska-vira>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Výsledky [online]. [cit. 1.5.2023]. Dostupné z: <https://www.scitani.cz/vysledky>

DŘÍMAL, Ludvík. Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky. *Studia theologica*. Roč. 5 (2003), čís. 3, s. 61-68. ISSN 1212-8570.

GILLERNOVÁ, Ilona. Sociální dovednosti jako součást profesní kompetence učitele. *Pedagogická orientace*. Vědecký časopis české pedagogické společnosti. Brno: Masarykova Univerzita. Roč. 13 (2003), č. 2, s. 83-94. ISSN 1211-49.

GOFF, Barbara. *Citizen Bacchae. Women's Ritual Practice in Ancient Greece*. Oakland: University of California Press, 2004. ISBN 0-520-23998-9.

HORÁK, Záboj. *Církvě a české školství: právní zajištění působení církví a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3623-5.

KLEPKOVÁ, Iveta. *Volný čas a zájmové aktivity v dětských domovech*. Olomouc, 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta.

KLÉZL, Tomáš. Věřících přibývá, církvím ubývají. Milion lidí se k nim nepřihlásilo, ukázalo sčítání. In: Aktuálně.cz [online]. 21.1.2022 [cit. 18.7.2023]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/scitani-lidu-v-cesku-ubyva-vericich-kteri-se-hlasi-k-cirkvim/r~625a7f86786811ecab010cc47ab5f122/>

MŠMT. *Statistická ročenka školství 2023* [online]. Praha: MŠMT, 2023 [cit. 4.7.2023]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

MŠMT. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči* [online]. Praha: MŠMT, 2015 [cit. 10. 7. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/35026/>

MUCHOVÁ, Ludmila. Výuka náboženství v českých zemích: pro Evropu ještě realita nebo již dějiny? *Studia theologica*. Roč. 5 (2003), č. 4, s. 75-84. ISSN 1212-8570.

NOVOTNÝ, Michal. *Specifika edukace v dětském domově*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně. Pedagogická fakulta.

POLANSKÁ, Jitka. Náboženství je v české škole popelkou. Rodičům i dětem je to jedno. In: Eduzín [online]. 6.11.2017 [cit. 7.7.2023]. Dostupné z: <https://eduzin.cz/wp/2017/11/06/se-ceske-skole-uci-nabozenstvi-malo/>

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

RŮŽIČKA, Michal. *The quality of life in persons with behavioural problems in professional institutes in the Czech republic*. Lithuania: Society, Integration, Education, 2014. ISBN 978-9984-44-187-0.

ŠEFČÍKOVÁ, Veronika. *Náboženská výchova a katecheze z pohledu rodičů, učitelů a katechetů*. Olomouc, 2020. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Usnesení č. DE01/48 Valného shromáždění OSN, Všeobecná deklarace lidských práv.

Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

VATICAN NEWS. *Nové Katechetické direktorium vyzývá k evangelizaci “digitálního kontinentu”* [online]. 25.6.2020 [21.6.2023]. Dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/vatikan/news/2020-06/katecheticke-direktorium-evangelizace-digitalniho-kontinentu.html>

Vyhláška č. 120/1976 Sb., o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Obnova katecheze a náboženského vzdělávání v České republice. *Cesty katecheze*. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku. Praha: Česká biskupská konference. Roč. 5 (2013), č. 3, s. 24-25. ISSN 1803-7224.

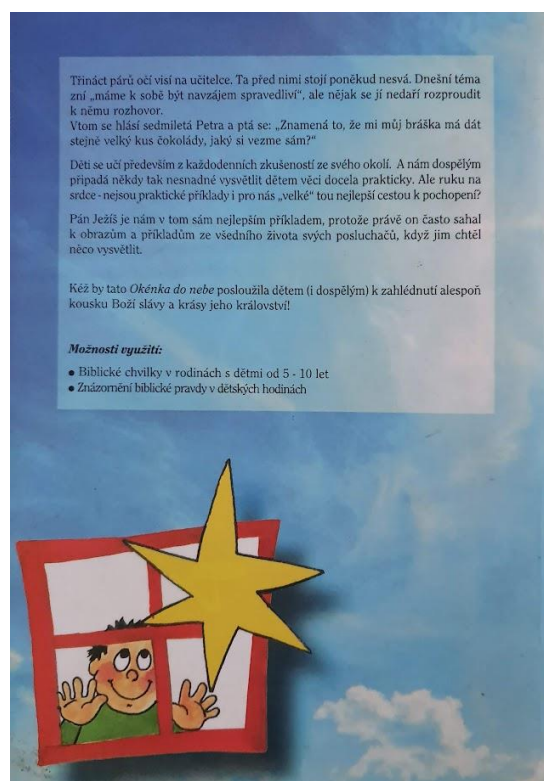
ŽĎÁRSKÁ, Karolína. *Vliv dlouhodobého pobytu v dětském domově na vstup do samostatného života a možnosti následné pomoci*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií.

Přílohy

Všechny přiložené fotografie jsem pořídila během výzkumu.

Příloha 1

Knihy *Okénka do nebe* jsou jednou z publikací, kterou Jana využívala během výuky na faře i během kroužku v dětském domově. Autorkami knihy jsou Eva Prawitt, Karin Kuretschka a Ellen Heil. Obsahuje příběhy a praktické příklady, s nimiž se mohou děti setkat doma, ve škole nebo mezi kamarády a které i nejmenším dětem ilustrují křesťanské principy.

Příloha 2

Učebnice *Bůh k nám přichází* od Marie Špačkové, Marie Mléčkové a Ludmily Svobodové byla rovněž inspirací pro některé hodiny. Jednoduše dětem podává základy křesťanského myšlení římskokatolickou optikou.

Příloha 3

Obrazové karty od Rainera Oberthüra byly rovněž občasně využívány. Jsou zajímavým způsobem, jak ozvláštnit hodiny. Podněcují dětskou fantazii a rozvíjejí abstraktní myšlení a pomáhají dětem vyjadřovat se pomocí ilustrací namísto slov. Je možné je využívat na základě přiložené brožury obsahující nápady na didaktické hry, nebo zcela volně dle vlastního uvážení, a tak je práce s nimi vlastně ničím neomezená.

Příloha 4

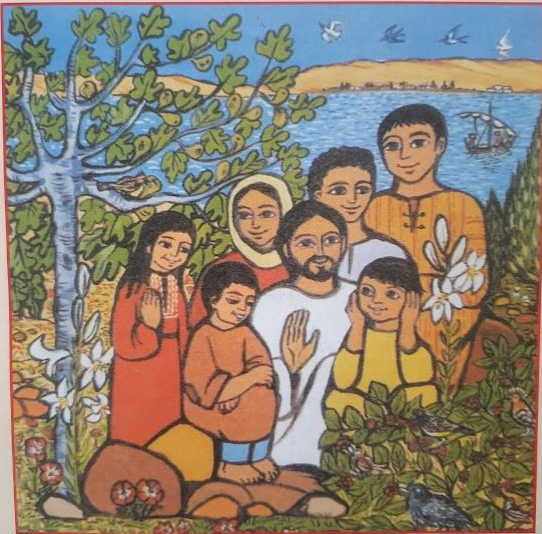
Sada pěti plakátů obrázkovou formou pojednává o Písmu, Jeruzalémě, Ježíši a Panně Marii. Poslední plakát představuje pro děti atraktivně graficky zpracovaný liturgický rok. Součástí jsou také metodické a výkladové texty a opakovací kvízy s řešením. Na kroužku byly plakáty využívány jako vizuální doprovod Janina vyprávění.

Příloha 5

Stejnou funkci jako plakáty v Příloze 4 měla také tato sada, která dětem blíže představuje Boha a Ježíšův život a jeho učení.

10 barevných plakátů
pro názornou katechezi a náboženskou výchovu

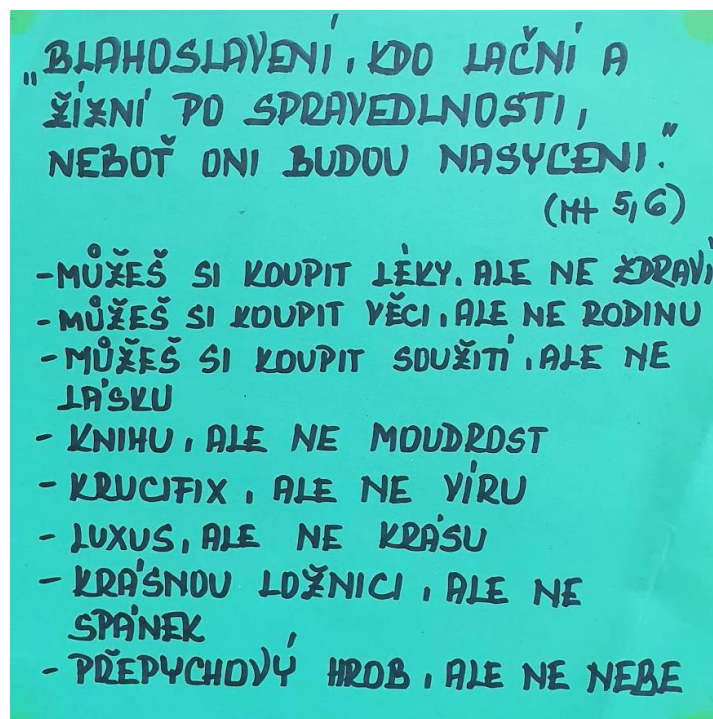

Výkladové a pomocné texty pro použití plakátů:

1 Bůh je Stvořitel a Otec všech	6 Církev je Boží rodina
2 Bůh Otec je stále s námi	7 Jsme Boží děti
3 Přichází Ježíš	8 Slavíme eucharistii
4 Co Ježíš říká a jak žije	9 Žijeme jako Boží děti
5 Ježíšova smrt a zmrtvýchvstání	10 Bůh nám odpouští

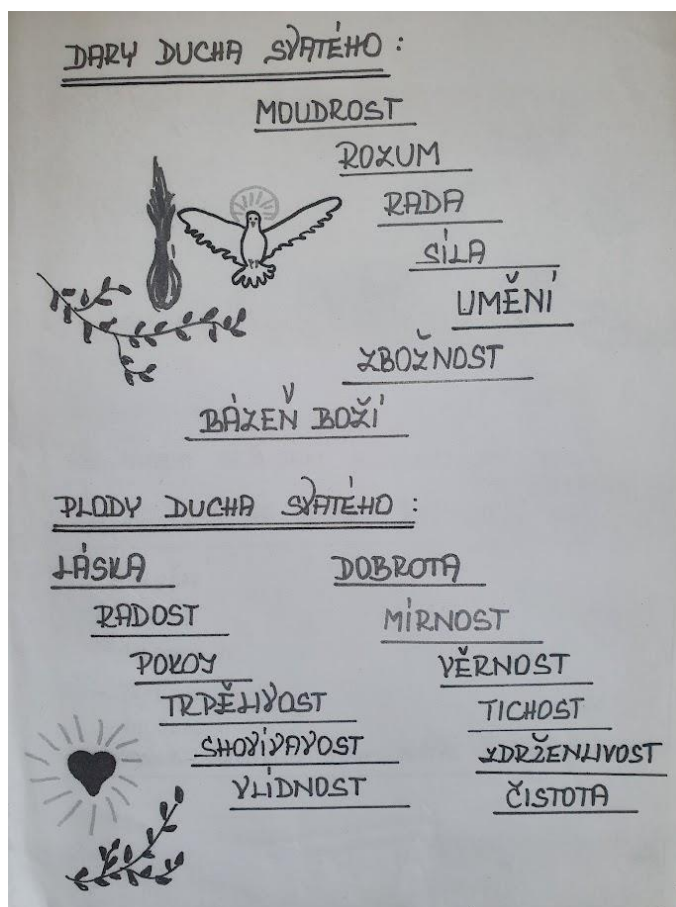
Příloha 6

Na fotografii vidíme jeden z materiálů, které Jana sama vypracovala. Tento obsahuje biblický citát a srovnává zdánlivé hodnoty s těmi skutečnými. Byl využit pro diskuzi na dané téma (hodnoty v životě) a umístěn na nástěnce v domově.

Příloha 7

Na tomto plakátu, který Jana vytvořila, je tématem Duch Svatý. Tvořil podklad k vyprávění.

Příloha 8

Tyto dva zdánlivě stejné plakáty se od sebe po bližším zkoumání liší. Plakát vlevo byl vytvořen pro kroužek v dětském domově a plakát vpravo pro výuku na faře. To je patrné z formulace bodů 1 (pro kroužek je nahrazeno slovo „rodina“ formulací „blízcí“), 2 (jako v prvním bodě) a 5 (pro kroužek vynecháno slovo „doma“).

POSTNÍ DOBA HROU

- ① MODLITBA - POMODLI SE ZA SVÉ BLÍZKÉ,
- PODĚKUJ BOHU ZA VŠE DOBRÉ
A KRÁSNE
- ② UDĚLEJ NĚCO DOBRÉHO PRO NĚKoho
BLÍZKÉHO
- ③ USMÍVEJ SE NA DRUHÉ A BUĎ K NIM
LASKAVÝ (A)
- ④ ODŘEKNI SI NĚCO DOBRÉHO
NEBO OMEZ HRU
NA POČÍTACÍ ČI MOBILU-
POPŘÍPADĚ NEHRAY VŮBEC
- ⑤ UDĚLEJ PRÁCI NAVÍC
- ⑥ PŘEČTI SI NĚJAKÝ
PŘÍBĚH O PÁNU
JEŽÍŠI

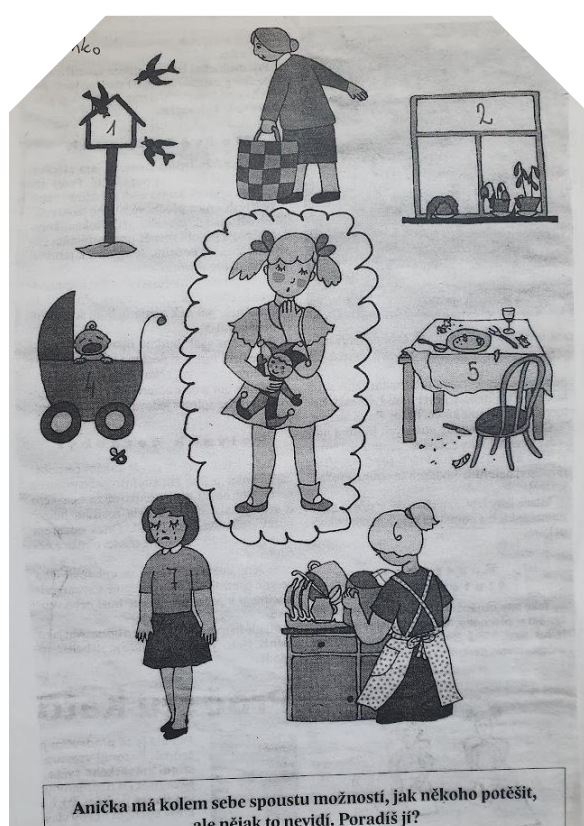
POSTNÍ DOBA HROU

- ① MODLITBA - POMODLI SE ZA SVOU RODINU
- PODĚKUJ BOHU ZA VŠE DOBRÉ A KRÁSNE
- ② UDĚLEJ NĚCO DOBRÉHO PRO SVÉ RODIČE (SOUROZENCE)
PRARODIČE
- ③ USMÍVEJ SE NA DRUHÉ A BUĎ K NIM LASKAVÝ (A)
- ④ ODŘEKNI SI NĚCO DOBRÉHO, CO BYS MĚL (A)
JEN NA CHUŤ, NEBO OMEZ HRU NA POČÍTACÍ
(MOBILU) NA CO NEJKRATŠÍ DOBU - POPŘÍPADĚ
NEHRAY VŮBEC
- ⑤ UDĚLEJ DOMA NĚJAKOU PRÁCI NAVÍC
- ⑥ PŘEČTI SI NĚJAKÝ PŘÍBĚH O PÁNU JEŽÍŠI

Příloha 9

Na kroužku použitý materiál (vlevo) měl za cíl děti naučit všímavosti vůči svému okolí. Vpravo vidíme řešení, které vypracovalo jedno z dětí.

1, nakrmit

2, zalit

3, odnést

4, pochovat

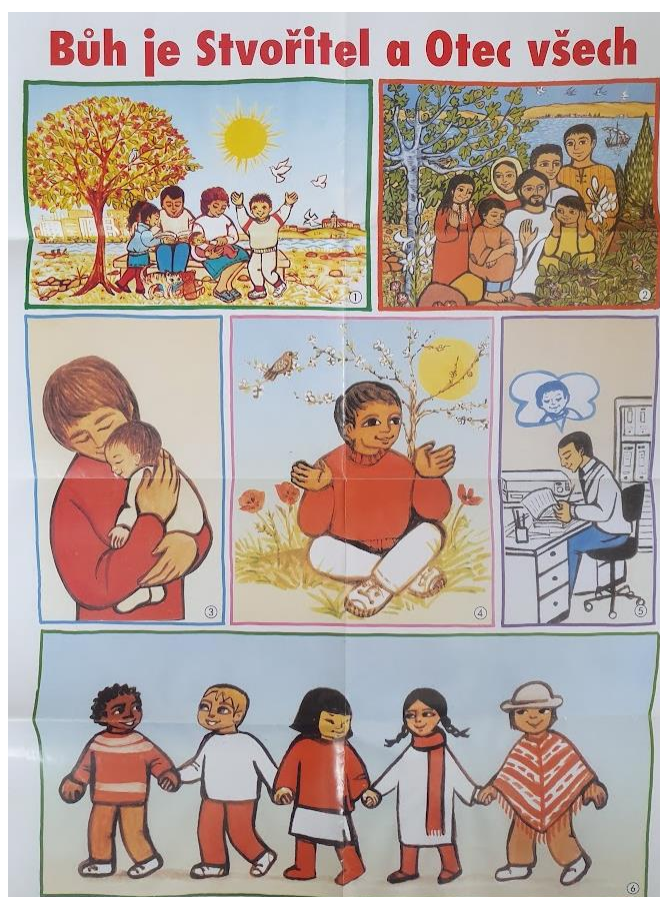
5, uklidit

6, utřít

7, uklidnit

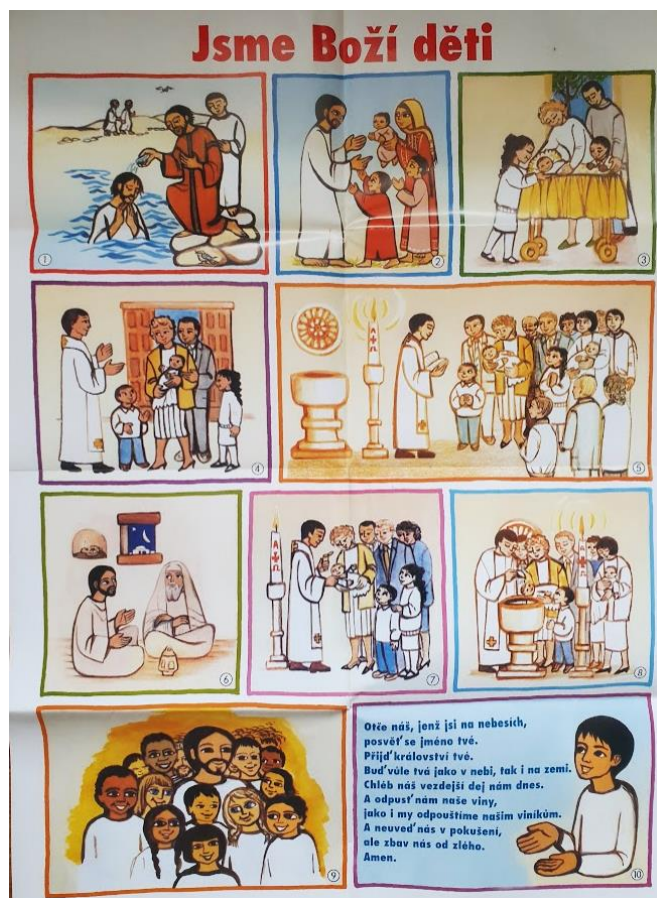
Příloha 10

Tento plakát je ze sady, jejíž náhled je v Příloze 5. Byl použit při výkladu o Bohu Otci. Spodní ilustrace posloužila pro téma etnických a kulturních odlišností. To bylo třeba zpracovat i z důvodu, že v dětském domově pobývaly také romské děti, které mnohdy trpěly předsudky, které o nich mělo okolí.

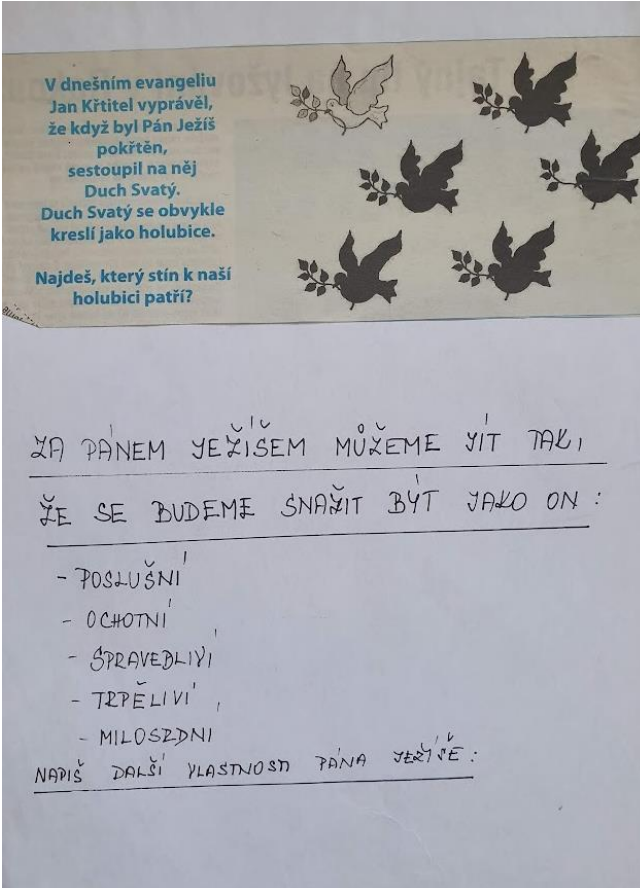
Příloha 11

Také tento plakát je ze sady, jejíž náhled je v Příloze 5. Na jeho základě Jana dětem představila například svátost křtu a modlitbu Otčenáš.

Příloha 12

Tento pracovní list, který Jana vytvořila, pojednává o symbolice holubice a o Ježíši a jeho vlastnostech, které mohou být pro děti nosné. Na základě výkladu měly pak děti samy doplnit další Ježíšovy vlastnosti, které ve vyprávění zachytily.

V dnešním evangeliu
Jan Křtitel vyprávěl,
že když byl Pán Ježíš
pokřtěn,
sestoupil na něj
Duch Svatý.
Duch Svatý se obvykle
kreslí jako holubice.

Najdeš, který stín k naší
holubici patří?

ZA PÁNEM JEŽÍŠEM MŮŽEME JÍT TAK,
ŽE SE BUDEME SNAŽIT BÝT JAKO ON :

- POSLUŠNÍ
- OCHOTNÍ
- SPRÁVEDLIVÍ
- TRPĚLIVÍ
- MILOSRDNÍ

NAPIŠ DALŠÍ VLASTNOST PÁNA JEŽÍŠE :

Příloha 13

Tato dvoustrana je z publikace *Bůh k nám přichází*, která je k vidění v Příloze 2. Byla využita jako podklad pro vyprávění o Mojžíši a Desateru.

5. MOJŽÍŠ PŘIJÍMÁ DESATERO

Lidé se víc a víc od Boha vzdalovali. A také si navzájem ubližovali. Často ani nevěděli, co je dobré a co zlé. Bůh chtěl, aby byli šťastní a měli se navzájem rádi. Proto se rozhodl, že dá lidem svá pravidla, podle kterých mají žít.

Bůh si vybral Mojžíše, aby tato pravidla lidem sdělil. Mojžíš byl Izraelita. Jeho národ žil v Egyptě a vedlo se mu moc zle. Bůh Mojžíše vyzval, aby Izraelity vyvedl z Egypta do zaslíbené země, odkud pocházeli jejich předkové. Po velikých nesnázích se to Mojžíšovi s Boží pomocí povedlo. Dostal se s lidmi až k hoře Sinaj. Tam jim dal Bůh moudrá pravidla pro život. Říkáme jim **Desatero**.

16

Desatero se znázorňuje na dvou deskách. Na první jsou tři přikázání a na druhé sedm.

Víte, proč není na každé z nich stejný počet?

Proto, že první tři přikázání mluví o lásce k Bohu a ostatních sedm o lásce k sobě a k druhým lidem.

Desatero Božích přikázání Deset pravidel pro šťastný život

Já jsem Hospodin, tvůj Bůh:

1. V jednoho Boha věřití budeš.
2. Nevezmeš jména Božího nadarmo.
3. Pomni, abys den sváteční světil.
4. Cti otce svého i matku svou, abys dlouho žil byl a dobře ti bylo na zemi.
5. Nezabiješ.
6. Nesesmilníš.
7. Nepokradeš.
8. Nepromluvíš krivého svědectví proti bližnímu svému.
9. Nepožádáš manželky bližního svého.
10. Aniž požádáš statku jeho.

Pán Ježíš shrnul celé Desatero do jedné věty. Říkáme jí hlavní přikázání: Miluj Boha nade všechno a svého bližního jako sám sebe.

ZAPAMATUJEME SI:

Bůh dal lidem Desatero na hoře Sinaj skrze proroka Mojžíše. Desatero nám říká, jak se máme chovat k Bohu, k sobě a k ostatním lidem, abychom byli šťastní.

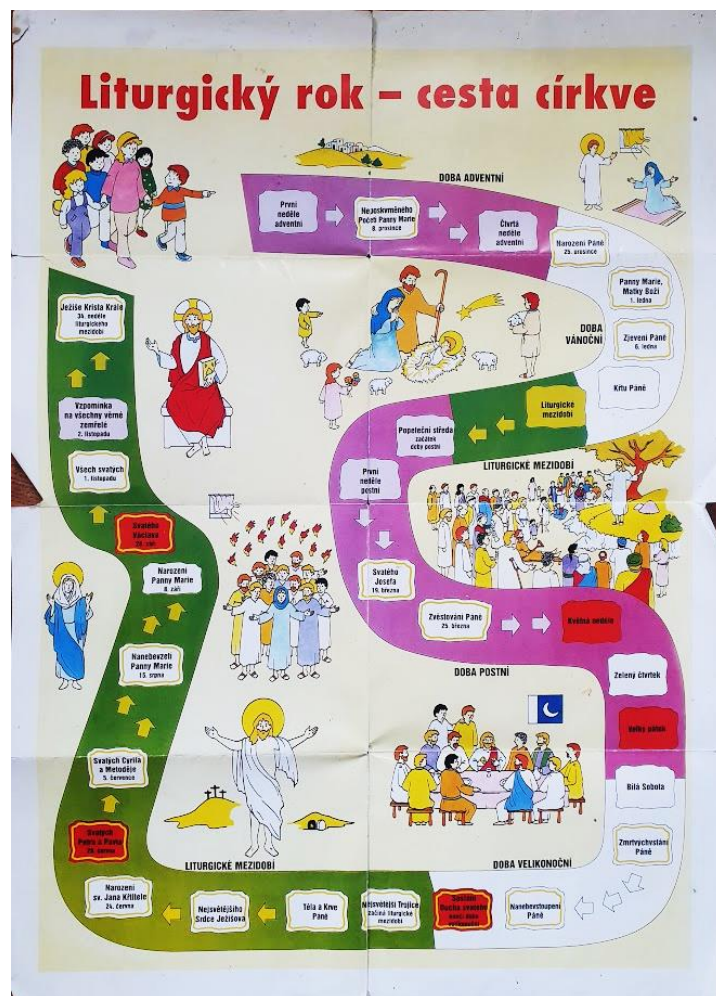

Přemýšlejte spolu s dětmi, pro co všechno máme v životě pravidla (doprava, hra, stavba, vaření, plavání...) Kdo jich vymyslí více? Pravidla nejsou k tomu, aby nás omezovala ve svobodě, ale aby nám pomáhala. Tím víc to platí o životních pravidlech - Desateru.

17

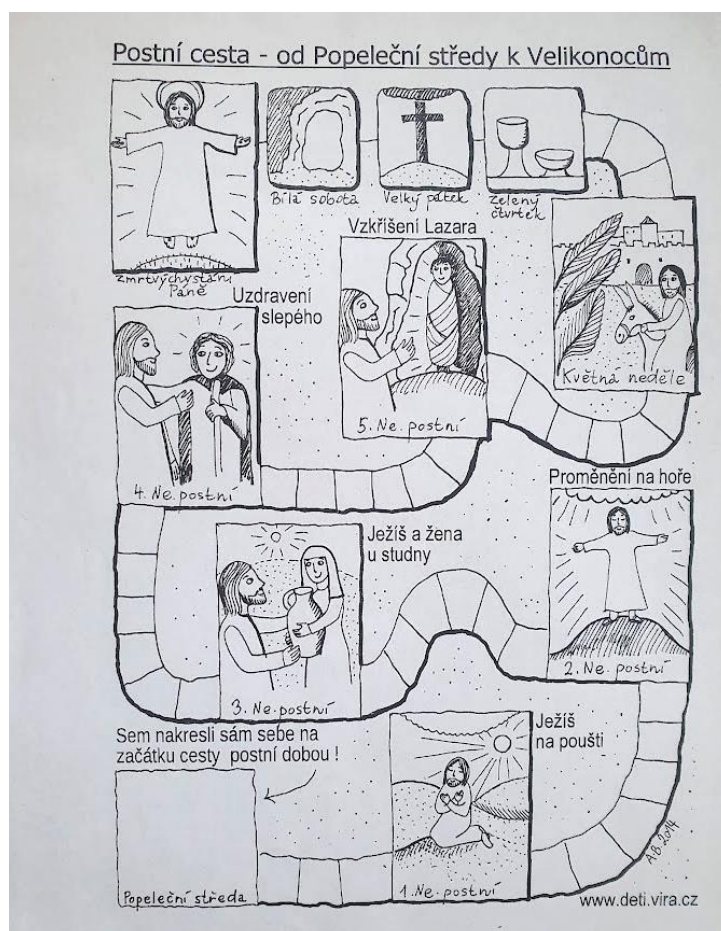
Příloha 14

Plakát ze sady, která je k vidění jako Příloha 4, využila Jana na kroužku při představení liturgického roku.

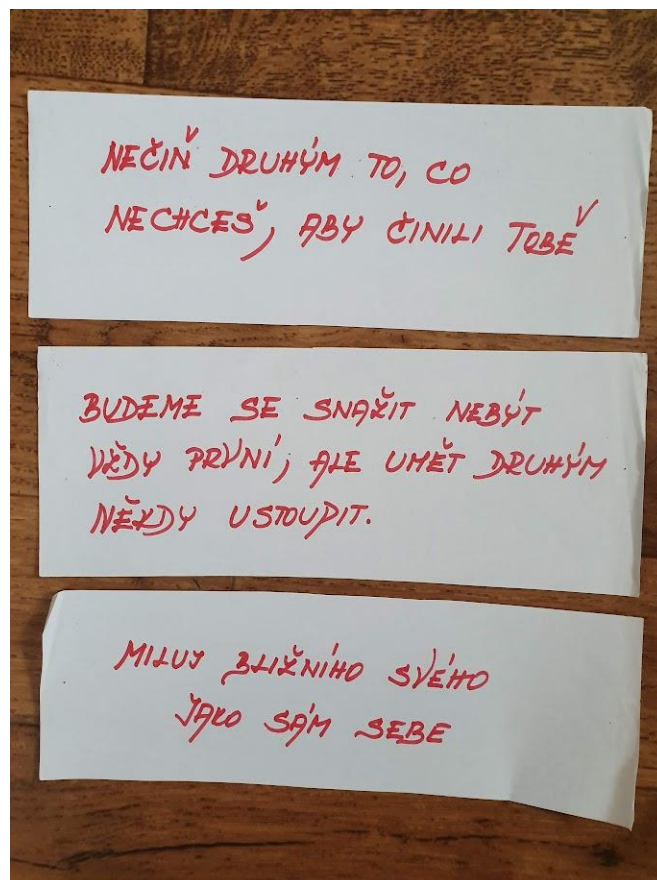
Příloha 15

Tento materiál převzatý z webových stránek (viz dolní roh – www.deti.vira.cz) byl na kroužku využit v čase Velikonoc.

Příloha 16

Obsah těchto lístků reflektuje téma vztahu lidí k druhým. Na kroužku byly mezilidské vztahy často probírány. Stejně tak se Jana s dětmi věnovala tomu, aby se děti naučily přijmout a mít rády samy sebe.

Příloha 17

Tento pracovní list měl za úkol děti podnítit k tomu, aby dokázaly ocenit vlastní schopnosti. Mnoho z nich se často podceňovalo a taková cvičení je měla přivést k tomu, že každý člověk v něčem vyniká, a k zamyšlení, v čem vynikají ony. Součástí je i obrázek, který si mohly děti při přemýšlení dovybarvit.

